

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 39 Volume: 8 Issue: 39

Ağustos 2015 August 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KIRIM SAVAŞI'NDA MÜTTEFİK ORDULARIN İKMALİ* SUPPLY OF THE ALLIED ARMIES DURING THE CRIMEAN WAR

Mehmet ÇETİN**
Recep KÖK***

Öz

1853 - 1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı, Osmanlı tarihi için olduğu kadar Avrupa siyasi tarihi için de bir dönüm noktasıdır. Mikro ölçekte Tuna Havzası ve makro ölçekte ise Orta Doğu ve Hint ticaret yollarının güvenliğinin Rus tehdidi altına girmesi üzerine İngiltere ve Fransa devletleri Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmiştir. Metternich Sistemi'nin de sonu anlamına gelen bu savaşta müttefik orduların ikmali, Osmanlı savaş sisteminin kaynak tahsis mekanizması içerisinde gerçekleştirilmiştir. Bu durum, kendisini beklemediği bir savaş içerisinde bulan Osmanlı Devleti'nin lojistik kapasitesi için oldukça zorlayıcı olmuştur. Bu çalışmada Kırım Savaşı özelinde müttefik orduların ikmaline ilişkin faaliyetler, arşiv belgeleri ışığında ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırım Savaşı, Savaş Lojistiği, Birleşik Krallık ve Fransa.

Abstract

The Crimean War which took place between 1853 - 1856 is a milestone for the political history of Europe as well as the Ottoman history. The United Kingdom and France participated the war on the side of the Ottoman Empire when the security of Danube basin at the micro scale and the Middle Eastern and Indian trade routes at the macro scale were threatened by Russia. Supply of the allied armies during the war, which signifies the end of the Metternich system, was carried out by the resource allocation mechanism of the Ottoman warfare. This case was quite challenging for the logistics capacity of the Ottoman Empire, who found herself in an unexpected war. In this study, supply activities related with the allied armies are dealt with in the light of the archival documents.

Keywords: The Crimean War, Warfare, The United Kingdom and France.

Giriş

Kırım Savaşı, Rusların, Osmanlı Devleti üzerinde Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile elde ettikleri fakat takip eden dönemde Balta Limanı ve Boğazlar Sözleşmesi ile kaybettikleri imtiyazları, Fransa ile aralarında bir rekabet unsuru haline gelen Kutsal Yerler Meselesi üzerinden geri kazanma çabalarının bir ürünüdür¹. Kutsal Yerler Meselesi, bölgesel çıkar çatışmasında Napolyon Fransası için ideolojik bir dayanak iken, Rusların 19. yüzyılın başı ile birlikte Osmanlı'yı parçalamak amacıyla giriştikleri her savaşa vermeye çalıştıkları kutsal bir karakterden ibarettir². Savaşın iktisadi oyun sahnesindeki yansımaları bölgesel anlamda Tuna Havzası'ndaki tahıl ticaretinin ele geçirilmesi ve geniş perspektif ile ele alındığında ise Hint ticaret yolunun güvenliği ve Batılı güçlerin emperyal çıkarlarının çakışması oluşturmaktadır³.

Rusların İngiltere ve Fransa'nın bölgesel çıkarları üzerinde potansiyel bir tehdit oluşturması üzerine, bu devletler henüz Kutsal Yerler Meselesi'ne ilişkin müzakere sürecinde Malta ve Salamis'te bulunan donanmalarını Beşike Körfezi'ne göndermiştir⁴. Batılı güçlerin Osmanlı Devleti ile birlikte savaşa gireceklerine dair ilk somut işaret, İngiliz hükümetini temsilen General Sir John Burgoyne'un İstanbul'a gelmesi olmuştur. John Burgoyne, ileride İstanbul üzerine yürüyebilecek bir Rus kuvvetine karşı güvenli bir harekât üssü elde etmek amacıyla müttefik orduların karaya çıkarılabileceği uygun mevki ve merkez olarak Gelibolu'yu seçmiştir⁵. İngiliz sefiri Lord Canning'in Osmanlı Devleti tarafından yapılacak yardım çağrısına ilişkin müttefik orduların hangi limanları kullanabileceği mütalaasına ise 14 Ağustos 1853 tarihli Meclis-i Mahsus'ta karaya asker çıkarmak için Varna ve gemileri barındırmak için Rumeli tarafında Süzebolu, Aynaada ve Burgaz ve Anadolu tarafında Sinop Limanı'nın uygun olduğu cevabı verilmiştir⁶.

* Bu çalışma 2015 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sunulan "On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun Eko-Lojistik Analizi: Kırım Muharebesi Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** Araş. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, mehmet.cetin@deu.edu.tr

*** Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü, recep.kok@deu.edu.tr

¹ Mustafa Cezar (1972). *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 6, İskit Yayını, İstanbul, s. 3016.

² Orlando Figes (2012). *Kırım: Son Haçlı Seferi*, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, ss. 33 - 39.

³ Besim Özcan (1997). *Kırım Savaşı'nda Mali Durum ve Tebeanın Harp Siyaseti 1853 - 1856*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 844, s. 11.

⁴ Fevzi (1927). *1853 - 1856 Türk Rus Harbi ve Kırım Seferi*, Devlet Matbaası, İstanbul, s. 7.; Olive Anderson (1964). "Great Britain and the Beginnings of the Ottoman Public Debt, 1854 - 55", *The Historical Journal*, S. 7, s. 142.

⁵ Adolphus Slade (2002). *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, Çeviren: Candan Badem, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 214.

⁶ BOA., A.AMD. 48 - 41, 16 Ağustos 1853.

İngiltere ve Fransa'nın savaşa katılmalarının gecikmesi, uluslararası kamuoyunda görüş ayrılığı şeklinde yorumlanmıştır. İki ülke yetkilileri, müşterek bir politika izlediklerini belirtmişler ve bu tür söylemlerin Rusların iki ülkenin arasını açma girişimlerinden ve spekülasyon kazanç peşindeki tüccarların çabalarından kaynaklandığını ifade etmişlerse de İngiliz kabinesindeki tartışmalarda liberal kanadın savaşa karşı olduğu bilinmektedir. Nitekim liberal politikacılardan Cobden, Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin ithalatı içerisindeki payının az olduğunu, İngiltere'nin Karadeniz'deki tüm ticaretini, Rusların Osmanlı kıyılarına yaptığı saldırılara borçlu olduğunu, İngiltere'nin tahıl ve keteni Osmanlı'dan değil Rusya'dan sağladığını bu bakımdan Rusya'nın hem Osmanlı'ya göre daha fazla ticarileşmiş olduğunu hem de Batı Avrupa'dan borç almadan herhangi bir savaşı finanse edebilecek kapasitede olmadığını dolayısıyla bir tehlike oluşturma şansının da olmadığını ifade etmiştir⁷. Buna karşılık İngiltere'nin Osmanlı ve Rusya ile gerçekleştirdiği dış ticarete ilişkin olarak Londra gazetelerinde yayınlanan rakamlar aksini iddia etmektedir. İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne gerçekleştirdiği ihracatın toplam ihracatı içerisindeki payı 1840 yılında % 2,80 düzeyinde iken bu rakam Rusya için % 2,91'dir. 1851 yılına gelindiğinde ise bu rakam Osmanlı Devleti için % 5,30 iken Rusya için ise %1,84 düzeyinde gerçekleşmiştir. Savaşın hemen öncesinde ise Osmanlı Devleti için bu oran % 4,8 düzeyinde gerçekleşmiş ve Eflak ve Boğdan'ın işgal edildiği 1853 yılında ise %3,3'e kadar düşmüştür⁸.

Zamanlama olarak İngiltere ve Fransa'yı savaşa katılmaya mecbur bırakan olay Sinop Olayı olmuştur. İngiliz ve Fransız savaş gemileri Boğaz'da demirli iken Rusya'nın Sinop Baskını'nı gerçekleştirmesi kamuoyunda bir meydan okuma olarak algılanmış ve Rusların Karadeniz'e hâkim olması tehlikesi, Avrupa kamuoyunun bu baskına olan tepkisini sertleştirmiştir⁹. İngiltere'de meydana gelen kabine değişikliği ile yönetim Lord Aberdeen'den aktivist Lord Palmerston'a geçmiş ve çok geçmeden İngiliz ve Fransız donanmaları Osmanlı Devleti'nin güvenliğini sağlamak amacıyla Karadeniz'de devriye gezmeye başlamıştır¹⁰. İngiltere ve Fransa devletleri 27 Şubat 1854 tarihinde, Eflak ve Boğdan'ın tahliyesine yönelik olarak Rusya'ya verilen ultiमतının reddedilmesi üzerine 12 Mart 1854 tarihinde Osmanlı Devleti ile bir ittifak antlaşması imzalamış ve 27-28 Mart 1854 tarihlerinde de Rusya'ya resmen savaş ilan etmiştir¹¹. İmzalanan ittifak antlaşması gereğince Fransa ve İngiltere devletleri Osmanlı Devleti'nin himayesi amacıyla ordularını uygun gördükleri yerlere çıkarabilecek ve Osmanlı Devleti de müttefik orduların karaya çıkmaları ile birlikte kendileri ve hayvanlarının iase ve levazımat ihtiyaçları konusunda her türlü desteği sağlayacaktır. Bununla birlikte müttefik ordular, Osmanlı kanun ve adetlerine riayet edeceklerdir¹².

Bu çalışma sekiz bölümden meydana gelmektedir. Her bir alt başlık Osmanlı Devleti ile müttefik devletler arasında imzalanan ittifak muahedesi çerçevesinde savaş lojistiğine ilişkin sevkiyat, iase, barınma, teçhizat ve sıhhi faaliyetler olmak üzere alt bileşenleri ele almaktadır. Konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla müttefik ordulara ilişkin ikmal faaliyetleri, Osmanlı topraklarında buldukları süre zarfı ile sınırlandırılmıştır.

1. Müttefik Orduların Osmanlı Devleti'ne Sevki

İngiltere ve Fransa, resmi savaş ilanının ardından derhal savaş hazırlıklarına başlamıştır. Fransa, Brest Limanı'nda iki farklı filo hazırlamıştır. Bu filolardan birisi Baltık Denizi'nde harekât gerçekleştirmek diğeri ise Akdeniz ve Karadeniz'deki deniz kuvvetlerini takviye etmek için yola çıkmıştır. Birliklerin Marsilya'dan gemilere bindirilme hazırlıkları yapılırken, ordunun Cezayir'de bulunan birliklerin bir kısmı da seferber edilmiştir. Kara ordusunun büyük kısmını doğuya göndermek niyetinde olan İngiltere ise, ordularının Fransız Ordusu'nun aksine paralı ve gönüllü askerlerden oluşması nedeniyle daha sıkıntılı bir seferberlik süreci yaşamıştır. İngiliz seferi ordusunun toplanma yeri olarak ise ihtiyaç duyulan mühimmat ve erzakın naklinde de merkezi bir rol üstlenecek olan Malta Adası seçilmiştir¹³. İngiltere'den sevk edilecek süvari askerlerinin ise doğrudan gelmelerinde yaşanacak zorlukları aşmak üzere Marsilya'nın doğusunda bulunan Toulon'dan gemilere bindirilmesi uygun görülmüştür¹⁴.

⁷ Karl Marx ve Friedrich Engels (1977). *Doğu Sorunu (Türkiye)*, Çeviren: Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, Birinci Baskı, s. 144.; Ceride-i Havadis, Numara: 635, 5 Ağustos 1853.

⁸ Ceride-i Havadis, Numara: 621, 1 Mayıs 1853.; Elihu Burritt (1855). *The Yearbook of the Nations for 1855*, Oxford University Book Collection, London, s. 10.; Candan Badem (2010). *The Ottoman Crimean War: 1853 - 1856, (Ottoman Empire and Its Heritage)*, Leiden, Boston: Brill Academic Publishers, s. 63.; Mübahat Kütükoğlu (1976). *Osmanlı - İngiliz İktisadi Münasebetleri (1838 - 1850)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s. 83.

⁹ Emin Ali Çavlı (1957). *Kırım Harbi*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, s. 21.

¹⁰ BOA., A. AMD. 50 - 43, 5 Ocak 1854; Ali Fuat Türkgeldi (1987). *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, C. 1, Hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, TTK, Ankara, s. 30.

¹¹ BOA., İ. HR. 109 - 5348, 5 Mayıs 1854.

¹² BOA., HAT., 1647 - 10, 3 Şubat 1855; Takvim-i Vekayi, Def'a: 506, 3 Temmuz 1854; Türkgeldi, s. 37.

¹³ Stanley Lane Poole (1959). *Lord Stratford'un Türkiye Anıları*, Çeviren: Can Yücel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 11, TTK Basımevi, Ankara, s. 223.; Ceride-i Havadis, Numara: 686, 4 Mayıs 1854.

¹⁴ Ceride-i Havadis, Numara: 684, 19 Nisan 1854.

1854 yılı Mayıs ayının sonu itibariyle, İngiltere'den sevk olunan 27 bin askerden yaklaşık 25 bini ile 2.500 baş hayvanın taşınması için 18 kıta büyük vapur ve 86 mühimmat gemisi kiralanmıştır. Fransız ordusuna ait levazımata nakli için de pek çok İngiliz gemisi kiralanmıştır¹⁵. İngiltere Devleti'nin Hindistan'da bulunan ordusundan bir fırka askerin de müttefik ordulara destek olmak üzere gönderilmesine karar verilmiştir. Bu birliklerin kara yolu ile gelmesi zor olacağından, Süveyş yolu ile Mısır üzerinden gelmelerine karar verilmiştir¹⁶. Donanmadaki gemilerin genelinde ambarlarında dar olması nedeniyle sevkiyat esnasında en çok hayvanların taşınmasında sıkıntı çekilmiştir. Donanmadaki en kapasiteli gemi olan Himalaya Gemisi'nin ambarı ile yaklaşık 350 - 400 kadar hayvan taşınabilmekteydi. 1854 yılı Mayıs ayının ortasına kadar Fransa Devleti tarafından hayvan nakletmek amacıyla 170 kıta gemi kiralanmış ve bunlardan 30 tanesi 743 hayvanı Gelibolu'ya taşımıştır. Fakat yol esnasında sakatlanmalar dahi pek çok hayvan rahatsızlıkları nedeniyle telef olmuştur. Dolayısıyla gerekli görülen hayvanların büyük ölçüde Osmanlı Devleti tarafından tedarik edilmesi gerekmiştir¹⁷.

İngiliz ve Fransız sefaretlere baş tercümanlarının katılımıyla Bâb-ı Seraskerî'de kurulan mecliste; Fransa Devleti tarafından ilk seferde 45 bin ve İngiltere Devleti tarafından ise 10 bin askerin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. İngiltere Kraliçesi, Lord Raglan ve Cambridge Dükü ile irtibata geçerek Gelibolu, Edirne veya İstanbul gibi cepheye uzak yerler yerine bizzat kavgaya girişmenin daha onurlu olacağını ifade etmiştir. Buna karşın Fransız Milli Savunma Bakanlığı Fransız kuvvetleri için karaya çıkma yeri olarak Gelibolu'yu seçmiştir. Su, odun ve bina bakımından yetersiz olan Gelibolu, iki limanı ile birliklerin çıkartma yapması için uygun birer iskele ve Osmanlı ordularının çekilmesi ihtimaline karşı Boğazların kapatılmasına imkan veren bir konuma sahipti¹⁸. Nitekim orduların Gelibolu'ya intikali ile birlikte lojistik sorunlar ortaya çıkmaya başladı. Savaş, İngiliz Ordusu'nu her anlamda hazırlıksız yakalamıştı. Askerî bütçe, sürekli bir gerilemiş içerisindedir. Tamamen para kazanma amacı ile gönüllülerin askere alınmasına dayanan sistem gereğince ordu, alelacele toplanmak zorunda kalmıştı. İngiliz Ordusu'nun başında oldukça ilkel bir başkomutanlık bulunmaktaydı. Fakat yetki karmaşası nedeniyle, başkomutanlık ordunun sefer yürüyüşüne hükmetmeye muktedir değildi¹⁹. Fransız Ordusu ise birçok bakımdan İngiliz Ordusu'na göre üstün durumdaydı. Fransız subay okullarından çıkan tamamen yeni bir profesyonel askerî sınıf, teknik bakımından daha ileri ve taktik bakımından üstündü. Fransızlar, yürüyüş halindeki bir orduyu daha etkin bir biçimde ikmal etmenin yollarını biliyorlardı. Fransızlar, ikmal gemilerinden oluşan büyükçe bir filoyla tam anlamıyla hazırlıklıydı²⁰. Buna rağmen konaklama ve levazımata ihtiyaçlarının tedariki konusunda, ordular her anlamda Osmanlı Devleti'ne mecburdu. Öncelikle barınma ve ardından kömür gereksinimi olmak üzere her adımda yeni güçlükler kendini göstermekteydi²¹.

Kısım kısım gerçekleştirilen sevkiyatla birlikte müttefik askerlerin bir bölümü doğrudan Gelibolu'ya diğer bir bölümü ise kendilerine İstanbul'da tahsis edilen yerlere çıkmıştır. Fransa Harbiye Nazırı Mareşal Saint Arnaud'un kumandasına 30 bin kadar Fransız askeri ve İngiliz komutan Lord Raglan kumandasında 27 bin Birleşik Krallık askeri 30 - 31 Mart'ta Gelibolu'ya varmış ve ertesi gün karaya çıkarılmıştır²². Ordular arası koordinasyonun sağlanabilmesi amacıyla birer mü'temen tayin edilmiştir. Bu görev için İngiliz Ordusu'ndan İstanbul maslahatgüzarı Colonel Rose tercih edilmiş, Fransız Ordusu'ndan ise uygun birinin tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu birliklere kılavuzluk ve karakol hizmeti sağlamak üzere Hassa Ordusu redif askerlerinden bir bölük süvari ve dört bölük piyade görevlendirilmiştir²³.

1854 yılı Nisan ayının ortalarından itibaren Rus Ordusu'nun Silistre Kalesi etrafındaki askerî sevkiyat ve tedarikati, büyük bir kuşatma ile sonuçlanmıştır²⁴. Rusların Silistre'yi almaları durumunda Rumeli Ordusu'nun merkezi olan Şumnu ile ana ikmal üssünü oluşturan Varna İskelesi arasındaki bağlantıyı keserek Varna üzerinden İstanbul'a yürüme ihtimal ve tehlikesinin ortaya çıkması üzerine Rumeli Ordusu Başkumandanı Ömer Paşa, müttefik ordulardan yardım talebinde bulunmuştur. Ömer Paşa, Serasker Rıza Paşa, Kaptan Paşa, İngiliz ve Fransız kara ve deniz komutanları, 19 Mayıs 1854 tarihinde

¹⁵ Ceride-i Havadis, Numara: 681, 4 Nisan 1854; Ceride-i Havadis, Numara: 690, 1 Haziran 1854.

¹⁶ BOA., A. MKT. UM. 149 - 12, 3 Aralık 1853.

¹⁷ Ceride-i Havadis, Numara: 688, 16 Mayıs 1854.

¹⁸ BOA., İ. HR. 109 - 5348, lef. 15., 3 Nisan 1854.; Aleksandr Borisovic Şirokorad (2009). *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kıran Osmanlı - Rus Savaşları, Kırım, Balkanlar, 93 Harbi ve Sarıkamış*, Çeviren: Nergize Turaeva, Selenge, Tarih Dizisi, İstanbul, s. 371.

¹⁹ Figs, ss. 197 - 199.; Marx ve Engels, ss. 595 - 596.

²⁰ Figs, ss. 197 - 198.; Marx ve Engels, s. 596.

²¹ Poole, s. 225.

²² Saim Besbelli (2007). *1853 - 1856 Osmanlı - Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekati*, Genelkurmay Basımevi, s. 54.; Virginia Aksan (2007). "The Ottoman Military and State Transformation in a Globalizing World", *Comparative Studies of South Asia, Africa and Middle East*, C. 27, S. 2, s. 482.

²³ BOA., İ. DH. 296 - 18677, 14 Nisan 1854; Ceride-i Havadis, Numara: 687, 10 Mayıs 1854.

²⁴ BOA., A. AMD. 51 - 27, 29 Mayıs 1854.; BOA., İ. MMS. 1 - 30, 29 Mayıs 1854.

Varna'da gerçekleştirdikleri toplantının ardından müttefik kuvvetlerin bir kısmının deniz yoluyla Varna'ya, bir kısmının Edirne'ye ve bir kısmının ise Gelibolu'dan İstanbul'a sevk edilmesi kararını almıştır²⁵.

Kısa süre içerisinde Varna ve Gelibolu'da bulunan 40 bin kadar askerin bölgeye sevk edilmesine başlanmıştır. Müttefik orduların bir kısmı karadan Edirne yolu ile Varna istikametinde yola çıkmışken, bir kısım müttefik ordu askerlerinin ise Silistre'ye nakledilmesi için vapurlar ile Varna'ya aktarılmaları uygun görülmüştür. Fransız Ordusu'nun büyük bir kesimi ise Gelibolu'dan İstanbul ve Tekfurdağı yolu ile Edirne'ye ilerlemiştir²⁶. Edirne üzerinden Rumeli Cephesi'ne sevk edilecek olan Fransız askerlerinin ikmal ve iagesi için ordu müdürleri ve otuz kadar subay, önceden Edirne'ye giderek keşif faaliyetlerinde bulunmuştur. Tekfurdağı üzerinden Edirne'ye geçecek müttefik askerleri için ihtiyaç duyulacak levazımat malzemelerinin tedarik edilmesi konusunda ise Edirne Valisi yetkilendirmiştir²⁷. İngiltere Ordusu'nun İstanbul'dan Varna'ya sevk edilmesi için komiser olarak tayin edilen askerî komisyonun üyesi Richard Barker, İstanbul'dan Bergos'a giderek ordunun naklinde kolaylık sağlanması amacıyla hazırlıklar yapmış, gerekli görülen katır, bargir ve arabaların tedarik edilmesine çalışmıştır. Bu birliklerin Varna'ya kadar yalnız nakliye masrafları, Londra'da millet meclisine takdim edilen deftere göre 2 milyon 610 bin 200 sterline mal olmuştur²⁸.

Silistre kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması ve Avusturya Devleti'nin de girişimleri üzerine Ruslar, Eflak ve Boğdan'ı tahliye etmeye başlamıştır²⁹. Böylelikle savaşın Osmanlı ülkesinde gerçekleştirilen kısmı sona ermiş ve müttefik komutanların uzun müzakereleri sonucunda savaşın Rus toprağı olan Kırım'a nakledilmesine karar verilmiştir³⁰. Varna'daki askerî sevkiyat çalışmaları 28 Ağustos 1854'te başlamıştır. Önce piyadeler ardından süvariler ve atları, mühimmat arabaları, erzak arabaları, çeki hayvanları ve son olarak ağır toplar, sallarla gemilere yüklenmiştir. Yükleme esnasında pek çok sorunla karşılaşmış; gemilerin birçoğu 7 Eylül 1854 tarihine kadar denize açılmamıştır. Hastane donanımının büyük bölümünden vazgeçmek zorunda kalınmış, kolera hastalığı nedeniyle ölenlerin cesetleri güverteden atılmış ve 5 bin kadar at açlıktan ölmek üzere geride bırakılmıştır³¹.

2. Müttefik Orduların İdaresi Amacıyla Oluşturulan Komisyonlar

Müttefik orduların Osmanlı Devleti sınırları içerisinde buldukları süre zarfı boyunca tüm ihtiyaçları, teşkil edilen komisyonlar vasıtasıyla tedarik edilmiştir. Meclis-i Mahsus'ta gerçekleştirilen görüşmelerin neticesinde Gelibolu'ya gelmekte olan müttefik orduların her türlü levazımat ihtiyacının giderilmesi amacıyla en az 70 bin kuruşun gerektiği belirlenmiştir. İkmal sürecindeki kaynak tahsisatının yerine getirilmesi amacıyla daha önce bu tür askerî organizasyonlarda yer almış askerî tecrübesi yüksek birinin tayin edilmesi gerekli görülmüş ve bu iş için Şam-ı Şerif Defterdarı Osman Bey ile maiyetine devlet ricalinden memurlar görevlendirilmiştir³². Varna ve Boğaz Muhafızı paşaların da Gelibolu'ya intikallerinin ardından müttefik devletler tarafından görevlendirilecek memurların da eklenmesiyle bir komisyon teşkil edilmiştir. Böylelikle müttefik orduların tüm yiyecek, içecek ve diğer levazımat ihtiyaçlarının zamanında tedarik edilebilmesi ve orduların herhangi bir konuda sıkıntı çekmesinin önüne geçilmesi amaçlanmıştır³³. Komisyon görevlilerine ilişkin maaş ve harcırah tahsisatı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Gelibolu Komisyonu Görevlilerinin Tahsisatı

Komisyon Görevlileri	Maaş (Kuruş)	Harcırah (Kuruş)
Komisyon Osman Bey Efendi	20.000	50.000
Hariciye Katibi Kabüli Efendi	14.000	20.000
Mirliva İbrahim Paşa	-	15.000
Muhasebe Meclisi Azasından Emin Bey	10.000	20.000
Refik-i evvel Salih Efendi	1.750	1.500
Refik-i sani Varidat Muhasebesi Katiplerinden Ali Rıza Efendi	1.250	1.000
Refik-i salis Esham Muhasebesi Katiplerinden Nail Efendi	1.250	1.000
Tercüme Odasından Memur	1.750	-
Tercüme Odasından Memur	1.250	-

²⁵ Besbelli, s. 58.

²⁶ BOA., A. AMD. 51 - 27, 29 Mayıs 1854.; BOA., İ. MMS. 1 - 30, 29 Mayıs 1854.; Marx ve Engels, s. 464.

²⁷ BOA., Ayniyat, Defter, No: 300, s. 114., 7 Mayıs 1854.; Ceride-i Havadis, Numara: 684, 19 Nisan 1854.

²⁸ BOA., HR. SYS. 1349 - 10, 12 Haziran 1854.; Ceride-i Havadis, Numara: 690, 1 Haziran 1854.

²⁹ BOA., İ. HR. 110 - 5404, 16 Haziran 1854.; BOA., İ. HR. 112 - 5466, lef. 25., 27 Haziran 1854.; BOA., İ. HR. 112 - 5466, lef. 2., 3 Temmuz 1854.; Ceride-i Havadis, Numara: 699, 27 Temmuz 1854.; Takvim-i Vekayi, Def'a: 507, 30 Temmuz 1854.

³⁰ Türk Tarih Kurumu, Y. 119., *Kırım Harbi Hakkında Ruzname* (Anonim), 2 Safer 1270 - 5 Şaban 1271, ss. 59 - 60.

³¹ Aksan, ss. 487 - 488.; Figes, s. 216.,

³² BOA., İ. MMS. 1 - 13, 16 Mart 1854.; BOA., İ. DH. 299 - 18876, 9 Nisan 1854.

³³ BOA., İ. DH. 293. - 18483, 22 Mart 1854.; BOA., İ. DH. 293 - 18468, 22 Mart 1854.; BOA., A. MKT. NZD. 112 - 5422, Mart 1854.

Vezenedar Bekir Efendi	1.250	1.000
Toplam	51.250	108.500

Kaynak: BOA., İ. DH. 293 - 18468, 22 Mart 1854; BOA., İ. DH. 303 - 19226, 21 Temmuz 1854.

Komisyona verilen talimata göre; görevliler görev yerlerine vardıklarında, askerlerin ikametleri için belirlenmiş olan yerleri görerek keşif faaliyetleri yürütecek ve bu mevkiilerin Gelibolu'ya olan uzaklığını tespit edeceklerdir. Komisyon üyeleri, kendilerine verilen pusula gereğince yevmiye olarak müttefik askerlere lazım gelecek eşya ve erzakın tedarik ve temininde kolaylık sağlanmasına çaba göstereceklerdir. Sığır, koyun ve benzeri hayvanlar, komisyon vasıtasıyla Rumeli ve gerekli görülmesi durumunda Anadolu tarafından tedarik edilecek ve tedarik sürecinin hızlandırılması amacıyla vali ve mutasarrıflar tarafından buyruldu ve tahriratlar yazdırılabilecektir. Satın alınacak iâşe ve levazımat malzemeleri için İngiltere ve Fransa devletleri kendi masraflarını üstleneceklerini sefaretleri vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir. Nitekim müttefik orduların mali ve idarî işlerinin yürütülmesi amacıyla ordu hazineleri de yanlarında gelmiştir³⁴. Bu nedenle komisyon memurlarına ilgili levazımat maddelerinin gerektiği durumlarda pazarlık edilerek normal piyasa fiyatı üzerinden tedarik edilmesi görevi düşmektedir. Komisyon aracılığı ile sarf edilecek meblağlar, Maliye Nezareti'nin öne sürdüğü kaideler çerçevesinde harcanacak ve senetler defteriyle beraber Hazine'ye teslim edilecektir³⁵. Edirne Valisi Bekir Rüstem Bey, Biga Sancağı Mutasarrıfı Cemaleddin Bey, Tekfurdağı Kaymakamı Vahid Bey, Gelibolu Kaymakamı Zühtü Bey ve Tekfurdağı ve Gelibolu naib ve müftülerine yazılan talimat ile Gelibolu Komisyonu'nun vazifesi ve yetkileri hususunda bilgi verilerek komisyonun görevlerini yerine getirmesinde ve müttefik askerlerin bölgede bulunduğu süre zarfı içerisinde asayiş ve sükûnetin sağlanmasında itina ve dikkat göstermeleri istenmiştir³⁶.

25 Mart 1854 tarihinden 12 Haziran 1854 tarihine kadar geçen dönem için Gelibolu Komisyonu'nun masraflarına ilişkin olarak Maliye Nezareti'nden Meclis-i Vâlâ'ya gönderilen takrirden; Komisyon'un toplam gelirinin 15 yük 629,5 kuruştan ibaret olduğu, bundan memur maaşları ve müttefik ordular için satın alınan hayvan ve diğer eşya bedellerinden tahsil edilememiş olan toplam 1.554.942,5 kuruş çıkarıldığında elde nakit olarak 28.688 kuruşun kaldığı belirtilmiştir. Bununla birlikte komisyon mevcudunda hayvan ve eşya bedeli olarak bulunan 737 binden 623 bin kuruşun, müttefik ordular tarafına zimmet kayıt olunduğu ve 88.190 kuruşun da hayvan derisi bedeli olarak Hazine tarafından fevkalade masraflara karşılık gösterilmiş olduğu bildirilmiştir³⁷.

Silistre kuşatmasının başlamasıyla birlikte müttefik orduların bir kısmı İstanbul'dan vapur ile Varna Limanı'na nakledilmiş; bir kısmı da Tekfurdağı yoluyla Edirne üzerinden bölgeye gönderilmiştir. Tekfurdağı'na gidecek olan müttefik askerlerin lojistik işlerini görmek üzere Edirne Valisi'nin bölgeye gitmesi uygun görülmüştür. Edirne Valisi'nin tekrar Edirne'ye dönmesinden sonra ise Tekfurdağı Kaymakamı bu görevi üstlenmiştir³⁸. Tekfurdağı'ndan Edirne'ye geçen müttefik ordu birlikleri için gerekli levazımatın sağlanması konusunda ise Gelibolu'ya gönderilmiş olan İstabl-ı Amire Müdürlüğü görevlilerinden Şerif Bey, Keşan'a gönderilmiştir. Bu askerlerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasında yazılması lazım gelen tebligatın anlaşılması amacıyla da ikinci bir dil bilen Gelibolu Komisyonu Hariciye Katibi Kabulî Efendi görevlendirilmiştir³⁹.

Müttefik ordu askerlerinin Edirne'ye varmasıyla birlikte levazımat, eşya, zahire ve erzakını tedarik etmek ve diğer ihtiyaçlarını gidermek amacıyla Edirne eşraf ve ileri gelenlerinden ve hristiyan tebeanın muteber şahıslarından geçici bir komisyon oluşturulmuş ve hesap ve kayıt işleri için bölge ahalisinden iki nefer kâtip görevlendirilmiştir. 1854 yılı sonunda bölgedeki Fransız askeri sayısının azalmasından dolayı komisyon lağvedilmiştir⁴⁰.

Müttefik askerlerin iâşe ve levazımat ihtiyaçlarının ikmalinde idarî ve askerî birimler arasında koordinasyonun sağlanması zorunluluk teşkil etmiştir. Nitekim Varna Muhafızı Bican Paşa ile Kumandan Ömer Faiz Paşa arasında bu konuda gerekli birlik ve yardımlaşma sağlanamamıştır. Varna'nın Rumeli Ordusu için olduğu kadar müttefik ordular için de merkez iskele ve geçiş yeri olmasından dolayı askerler için gerekli iâşe, mühimmat ve levazımat malzemelerinin tedariki konusundaki önemi artmıştır. Bölgenin ikmal kaynakları için önemi aşikâr olmasına karşın; Şumnu ile Varna arasındaki bölgenin ahalisi savaş nedeniyle alabilecekleri eşyalarını yanlarına alıp dağlara doğru çekilmiştir. Göç eden bölge halkının güvenliklerinin temin edilerek evlerine geri dönebilmeleri için Urfa Kaymakamı Hasan Paşa, yetkinliği

³⁴ BOA., İ. MMS. 1 - 13, 16 Mart 1854; BOA., İ. HR. 113 - 5508, 19 Ağustos 1854.

³⁵ ATASE., No: 4 - 43 - 10 - 31; BOA., İ. DH. 293 - 18468, 22 Mart 1854; BOA., İ. DH. 295 - 18645, 5 Nisan 1854; BOA., A. MKT. NZD. 113 - 9, 4 Nisan 1854.

³⁶ BOA., C. AS. 171 - 7483, 1 Kasım 1853.

³⁷ BOA., İ. MVL. 340 - 14700, 30 Eylül 1855.

³⁸ BOA., Ayniyat, Defter, No: 604, s. 29., 18 Nisan 1854.

³⁹ ATASE., No: 9 - 6 - 2, 3 Haziran 1854.

⁴⁰ BOA., A. MKT. UM. 157 - 31, 12 Mayıs 1854; BOA., Ayniyat, Defter, No: 300, s. 144., 21 Haziran 1854; BOA., İ. DH. 318 - 20585, 31 Mart 1855.

gerekçesiyle Varna Muhafızı olarak görevlendirilmiştir. Bican Paşa ise emekliliğinin gelmesiyle birlikte Urfa Kaymakamlığı'na atanmıştır. Sefaretler, Varna Muhafızı olan Bican Paşa'nın azlinin, müttefik askerler hakkında su-i hareketinden kaynaklandığının ilan edilmesini ve böylelikle bölge ahalisinin her türlü erzak ve zahiresini, münasip ve mutedil bir fiyat ile müttefik ordulara vermelerinin sağlanmasını istemiştir. Bununla birlikte müttefik askerlerin her türlü ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Gelibolu'dakine benzer şekilde Varna'da da müstakil bir komisyonun kurulması kararlaştırılmış ve sefaretlere yazılan yazı ile bu komisyona müttefik ordulardan dahi birer komiser gönderilmesi istenmiştir⁴¹. Varna Komisyonu'nun azalarına gerçekleştirilen maaş ve harcırah tahsisatı Tablo 2'de gösterilmektedir. Komisyon reisi Necib Efendi'nin görevini yerine getirebilmesi amacıyla kendisine 350 bin kuruş havale edilmiş ve 600 bin kuruş da evrak-ı nakdiye olarak tertip olunmuştur. Fakat satın alınacak zahire ve diğer malzemelerin çokluğu nedeniyle tertip edilen bu akçe yeterli olmamıştır. Bunun üzerine Fransa'dan gelen istikraz akçesinden 4 milyon kuruşun daha önce belirlenmiş kur olan 108 kuruş hesabıyla Defterdar Necib Efendi'ye tahsis edilmesi uygun görülmüştür⁴².

Tablo 2: Birinci Varna Komisyonu'nun Tahsisatı

Komisyon Görevlileri	Maaş (Kuruş)	Harcırah (Kuruş)
Komisyon Reisi Necib Efendi	8.000	15.000
Maliye Veznedarlarından Mehmed Ağa	1.250	1.000
Terceme Odası'ndan Osman Rasih Efendi	1.750	1.500
Sergi Muhasebesi Katiplerinden Muhasebe Refiki Ahmed Raif Efendi	1.750	1.500
Toplam	12.750	19.000

Kaynak: BOA., İ. DH. 301 - 19063, 2 Haziran 1854; BOA., İ. MMS. 1 - 30, lef. 7 - 8, 30 Mayıs 1854; BOA., MAD, Defter No: 10719, s. 12., 1855/56.

Mareşal Arnaud'un 4 Temmuz 1854 tarihinde Meclis-i Mahsus'ta okunan tahriratında; Varna'da teşkil edilmiş olan Varna Komisyonu'nun gerek reisi ve gerek azası itibariyle pek de faydalı olmadığını ifade ederek; Gelibolu Komisyonu reisi Osman Bey'e Varna Komisyonu reisliğinin yanı sıra Varna Defterdarlığı unvanının da verilerek Varna'ya nakledilmesi istenmiştir. Mareşal, Gelibolu'ya müttefik asker sevkiyatının azalması nedeniyle bölgedeki işlerin Gelibolu Kaymakamı tarafından yürütülebileceğini belirtmiştir⁴³. Mareşal Arnaud'un talebi üzerine Gelibolu Komisyonu memurları tümüyle Varna'ya naklolunmuştur. 21 Temmuz 1854 tarihi itibariyle Edirne'de bulunan Kabuli Efendi ile Vecihi Efendi de Tekfurdağı yoluyla İstanbul'a gelmişler ve İstanbul'dan Varna'ya hareket etmişlerdir. Komisyon'un Gelibolu'daki işleri ise Gelibolu Kaymakamı'nın uhdesine verilmiştir⁴⁴. Komisyon görevlilerinin maaş ve harcırahları komisyon sandığından ödenmiştir. Yeni oluşturulan Varna Komisyonu'nda maaş tahsisatı Tablo 3'teki gibi gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3: İkinci Varna Komisyonu Üyelerinin Maaş ve Tahsisatı

Görevliler	Süre	Maaş (kuruş)	Toplam Kuruş
Komisyon reisi Osman Bey	16 ay 11 gün	20.000	245.161,11
Komisyon azası Kabuli Efendi	3 ay 5 gün	10.000	19.400
Komisyon azası Zeki Efendi	12 ay 6 gün	5.000	60.416
Komisyon azası Emin Bey Efendi	2 ay 19 gün	10.000	20.800
Komisyon azası Bravse Efendi	13 ay 19 gün	3.000	32.260,20
Komisyon azası Tevfik Efendi	3 ay 20 gün	1.000	3.645
Komisyon azası Todoros	3 ay	3.000	9.000
Komisyon muhasebe memuru Salih Efendi	3 ay 16 gün	3.500	6.834
Komisyon tahrirat katibi Münif Efendi	12 ay 9 gün	1.750	21.395
Komisyon tahrirat katibi Ömer Bekir Efendi	7 ay 2 Gün	1.250 kuruş 38,5 Para	8.846,20
Komisyon muhasebe katibi Ali Efendi	12 ay 21 gün	1.750	22.185,20
Komisyon muhasebe katibi Ra'if Efendi	16 ay 20 gün	1.750	27.166,20
Veznedar Mehmed Ağa	16 ay 20 gün	1.250	20.833

⁴¹ BOA., Ayniyat, Defter, No: 300, s. 131., 6 Haziran 1854; BOA., HR. SYS., 1192 - 1, lef. 14., 10 Şubat 1854.

⁴² BOA., İ. DH. 302 - 19130, 31 Mayıs 1854; BOA., İ. DH. 301 - 19058, 4 Mayıs 1854.

⁴³ BOA., İ. MMS. 2 - 42., 8 Temmuz 1854.; BOA., Ayniyat, Defter, No: 300, s. 159, 161., 12 Temmuz 1854; BOA., A. MKT. UM. 161 - 21, 23 Temmuz 1854.

⁴⁴ BOA., A. MKT. UM. 161 - 6, 21 Temmuz 1854.; BOA., Ayniyat, Defter, No: 723, s. 2., 12 Temmuz 1854.

Esham muhasebesi katibi Mail Efendi	25 gün	750	750
Terceme odasından Vecihi'nin Gelibolu Komisyonu'ndan kalma maaşı (23 Temmuz - 11 Ağustos 1854)	20 gün		1.750
Veznedar Bekir Ağa'nın Gelibolu Komisyonu'ndan kalma maaşı (23 Temmuz - 11 Ağustos 1854)	20 gün		1.250
Kostaki Musurus Paşa	2 ay 19 gün		4.564
Komisyon tercümanı Kosti Efendi	16 ay 11 gün	1.750	28.602
Komisyon müdürü Osman Bey'in tercümanı	13 ay 5 gün	1.250	16.458
Evrak ambarı memuru Hasan Efendi	5 ay 6 gün	500	2.596,30
Odun ve kömür ambarı Memuru Hasan Efendi	11 ay 6 gün	500	6.096,30
Münif Efendi'nin maiyetinde katip Haşim Efendi	5 ay 9 gün	2.750	7.291,2

Kaynak: BOA., MAD., Defter No: 8860, ss. 222 - 223.; BOA., MAD., Defter No: 8863., ss. 73, 82, 98, 202.

Komisyon, kendisine verilen görev uyarınca ve yetkisi dahilinde bir takım hazırlık ve tedarikata girişmiştir. Müttefik orduların ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla sivil halktan pek çok kimse görevlendirilmiştir. Varna'nın müttefik ordular için esas ikmal hattını oluşturması nedeniyle kapsamlı bir iş bölümüne gidilmiştir. Bu amaçla; sığır ve koyunların tedariki, tedarik edilen sığırlara damga vurulması, iskelelerden odun ve mühimmat nakli, saman tedariki, tedarik edilen malzemelerin ambarlara depolanması ve nakliyatın gerçekleştirilmesi amacıyla araba tedarik edilmesi gibi oldukça farklı görevleri yerine getirmek amacıyla çok sayıda görevli tayin edilmiştir⁴⁵.

3. Müttefik Ordulara İlişkin Barınma Faaliyetleri

İngiliz ve Fransız askerlerinin Gelibolu ve İstanbul'a sevk edilmelerinin ardından öncelikli sorun müttefik orduların barındırılması olmuştur. Müttefik ordu asker ve komutanlarının ikametleri tümüyle Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. Bu askerlerin bir kısmının Gelibolu'da bir kısmının ise İstanbul ve daha sonradan sevk edilecekleri Varna güzergâhı üzerinde bulunan Edirne'de ikamet etmelerine karar verilmiştir⁴⁶. Müttefik kuvvetler tarafından gönderilecek öncü birlikler için karaya çıkış yeri olarak Muarız (Saros) Körfezi seçilmiştir. Mevsim gereğince çadır altında ikame etmeleri mümkün olmadığından askerlerin öncelikle sahile yakın köylere taksim edilmesi kararlaştırılmıştır. Askerler için sahildeki köylerin yanı sıra Çanakkale Boğazı'nda bulunan ve boş olan tahaffuzhanenin ve yeterli olmadığı takdirde yakın yerlerde bulunan diğer benzer yerlerin tahsis edilmesi uygun görülmüştür⁴⁷. Ayrıca, askerler için kulübelerin inşa edilmesi amacıyla dülger ve ameleler görevlendirilmiştir. Bu dülger ve amelelerin organize edilmesi için Ebniye Meclisi marifetiyle 750 kuruş maaş ve 500 kuruş harcırah ile bir nefer kalfa görevlendirilerek; Gelibolu Komisyonu Reisi Osman Bey'in maiyetine verilmiştir. Müttefik ordular için tahsis edilen mekânların yeterli olmaması üzerine Serasker Fethi Paşa'ya yapılan tebligatla, gerekli sayıda çadırın imal edilmesi istenmiştir. Hazırlıklara nezaret üzere Edirne Valisi Bekir Rüstem Bey de Gelibolu'ya gelmiştir⁴⁸.

Bab-ı Seraskerî'de toplanan mecliste müttefik ordular için gerekli olacak eşyaların, tahmini yapılarak bir defter oluşturulmuştur. Defterde belirtilen eşyadan İstanbul'dan tedariki mümkün olanların hemen karşılanması ve taşradan tedariki mümkün olanlar için ise gerekli görülen yerlere tahriratlar gönderilmesi kararlaştırılmıştır⁴⁹. Müttefik ordular için ilk etapta tahsis edilecek çadırların sayısı Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablodan da görülebildiği üzere ordugâhtaki tüm hizmetlerin görülebilmesi amacıyla çok farklı tür ve sayıda çadır tedarik edilmiştir.

Tablo 4: Müttefik Ordularının Kullanımına Tahsis Edilen Çadırlar

Çadırların Kullanım Amacına Göre Dağılımı	Adet
Muşambalı Abdi Paşa çadırı	40
Alay emini ve alay katibi için nefer çadırı	40
Esvab emini ve sancakdar için nefer çadırı	40
Tüfekçi ve kundakçı için nefer çadırı	20
Tabip ve eczacı için nefer çadırı	40
Binbaşı ve kolağası için yeni moda Abdi Paşa çadırı	40

⁴⁵ BOA., MAD., Defter No: 8860, s. 255.

⁴⁶ ATASE., No: 9 - 6 - 1 - 1, 1 Haziran 1854; ATASE., No: 9 - 6 - 1 - 2.

⁴⁷ BOA., A. MKT. NZD. 112 - 58, 25 Mart 1854.

⁴⁸ BOA., İ. MMS. 1 - 13, 16 Mart 1854.

⁴⁹ BOA., İ. DH. 293 - 18483, 22 Mart 1854.

Tabur kâtibi ve tabur memuru nefer çadırı	40
Mutfak çadırı	120
Vekilharç için nefer çadırı	60
Aşçılar için nefer çadırı	60
Kiler için nefer çadırı	60
Neferat çadırı	6000
Kahve ocağı	6
Toplam	6.566
Üç alay süvariye verilmesi lazım gelen	Adet
Muşambalı Abdi Paşa çadırı	6
Muşambasız Abdi Paşa çadırı	12
Çerke (iki direkli hafif oba)	6
Neferat çadırı	360
Sekban çerkesi	54
Mutfak çadırı	12
Kahve ocağı	6
Çadırlara döşenmek üzere lazım gelen kaba hasır	15.000

Kaynak: BOA., İ. DH. 293. - 18483., lef 3., 22 Mart 1854.

Gönderilecek olan çadırların idaresi için Hıyamiye Taburu'ndan zabıtlar ile birlikte bir bölük asker görevlendirilmiştir. Bu çadırlarda kullanılmak üzere İstanbul'dan 480 nefer piyade ve 36 nefer süvari askeri hesabıyla, asker başına bir takım alet ve edevat da gönderilmiştir. Saka kemeri, oturtma, kova, puşide, maşrapa ve başlık, gönderilen malzemeler arasındadır. Bu malzemeler, görevlendirilen zabıt ve süvarilerin görevleri gereğince bölgede kaldıkları süre zarfında, ihtiyaçlarını giderebilmeleri amacıyla tahsis edilmiştir⁵⁰.

Fransız ve İngiliz ordularına gerekli olacağı tahmin edilen çadırların bir kısmının da çadır ambarından tedarik edilmesi uygun görülmüştür. Bunun için ilk aşamada 6.100 tanesi piyade ve 360 tanesi süvari çadırı olmak üzere 6.946 adet çadırın tedarik edilmiştir. Kurulan geçici mecliste amele ücreti ve çadırların imalinde gerekli eşyanın bedeli 3.160.000 kuruş olarak hesaplanmış ve ödemenin on altı haftaya taksim edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu tutarın dört taksitinin bazı muteber kişilerden toplanan paradan, dört taksitinin iane-i cihadiyeden ve 90 bin kuruşunun Maliye Hazinesi'nin ihtiyat tertibinden ödenmesi, kalan kısmının ise daha sonra kararlaştırılması uygun görülmüştür⁵¹.

Müttefik ordu askerlerinin Gelibolu'ya gelmeleriyle birlikte general ve subayların ikameti için yeterli sayıda konağın tedariki de kiraları komisyon sandığından karşılanmak üzere Gelibolu Komisyonu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir⁵². Fakat hane kiralarının ödenmesinde ciddi sıkıntı yaşanmıştır. Haneleri tahrip olan ve kira bedellerini tahsil edemeyen hane sahipleri, Komisyon Meclisi'ne yazdıkları arzular ile kendilerine yapılan suistimal ve vefasızlığın giderilerek, gerekenin yapılmasını talep etmişlerdir. Yapılan tahkikatta haneleri harap olan yahut kiralarını tahsil edemeyip ziyana uğrayanlara müttefik askerler Gelibolu'ya gelmeden önceki rayici üzerinden bir miktar para ödenmesi Meclis-i Vâlâ'da kararlaştırılmıştır. Kirasını tahsil etmek için Gelibolu Kaymakamlığı'na başvuran birçok hane sahibine ise Komisyon'un bölgeden ayrılmasından sonra pek çok evin kirasının ödenemediği çünkü kaymakamlığın bu konuda ödeme yapma yetkisinin olmadığı beyan edilmiştir⁵³.

Müttefik orduların bir kısmı ise İstanbul'a çıkmıştır. İngiliz ordusu askerleri için Üsküdar'da bulunan Selimiye Kışlası ve Okmeydanı'nın ok atılmayan kısmında baraka inşasına müsait olan yerler tahsis edilmiştir. Fransız askerleri için ise Davutpaşa Kışlası tahsis edilmiştir⁵⁴. Sonradan bu kışlaya Ramizçiftliği, Maltepe kışlaları, Beyoğlu'ndaki Rus sefarethanesi, Taşkışla, Gümüşsuyu Kışlası, Maslak Ordugâhı, Ayasofya ve Binbirdirek mevkiileri de eklenmiştir⁵⁵. 1854 yılı Mayıs ayının sonunda Fransız askerlerinden zuhaf taburu adı verilen iki tabur Afrikalı asker, İstanbul Çeşmebaşı'nda kurulan çadırlara yerleştirilmiştir. Fransız askerlerinden gidecekleri yolları bilemeyen askerlerin sokak sokak gezmeleri ve geceleri dışarda kalarak bazı uygunsuzlukların yaşanması üzerine özellikle Galata'da bulunan müdürhanelerine gidip gelişte zorluk çekmemeleri amacıyla belirlenen yerlerde yol kenarlarında üzeri yazılı tahtadan işaretler

⁵⁰ BOA., A. MKT. NZD. 112 - 75, 28 Mart 1854; BOA., Ayniyat, Defter, No: 604, s. 3., 2 Nisan 1854; BOA., İ. DH. 293. - 18483, lef. 3, 22 Mart 1854.

⁵¹ BOA., İ. DH. 296 - 18658, 5 Nisan 1854; BOA., İ. DH. 302 - 19129, 1 Haziran 1854.; BOA., Ayniyat, Defter No: 618, 13 Nisan 1854.

⁵² BOA., MVL. 274 - 19, 5 Nisan 1854.

⁵³ BOA., A. MKT. UM. 250 - 14, 1855/56; BOA., A. MKT. NZD. 167 - 19, 15 Ekim 1855; BOA., A. MKT. NZD. 196 - 97, 27 Nisan 1856.

⁵⁴ BOA., İ. HR. 107 - 5282, 4 Haziran 1854; BOA., A. MKT. NZD. 176 - 4., 24 Ocak 1856; BOA., İ. HR. 128 - 6442., 27 Ocak 1856.

⁵⁵ Slade, s. 397.

konulmuştur. İstanbul'a gelecek Fransız subaylarla Osmanlı Devleti memurları arasında iletişimin sağlanması amacıyla Fransız zabıtlarından ve Mekteb-i Harbiye-i Şahane hocalarından Manya, tercüman olarak görevlendirilmiştir⁵⁶. Müttefik ordu kumandanlarından başka İstanbul'a gelecek olan Prens Napolyon ve Cambridge Dükü için devlet şanına yakışır yerler tahsis edilmeye çalışılmıştır. Bunun için Prens Napolyon'a Neşetabad'da bulunan Sahilsaray ve Cambridge Dükü'ne ise Feriye Sarayı tahsis edilmiştir. Müttefik ordu komutan ve subayları için tahsis edilen hanelerin imzalanmış kontratlarının suretleri, Seraskerlik'e gönderilmiş ve bedelleri ise Maliye Nezareti tarafından karşılanmıştır⁵⁷.

Müttefik devletler için yanlarında getirdikleri ya da Osmanlı Devleti tarafından kendilerine tedarik edilen levazımat ve eşyaların konulması amacıyla depolar da kiralanmıştır. İngiliz askerleri için gerekli görülen mağazalardan bir tanesi Evkaf-ı Humayun tarafından tahsis edilen Kuruçeşme'deki kömür mağazası olmuştur. İhtiyaç duyulan eşyaların konulması amacıyla Beyoğlu'nda bulunan Mekteb-i Tıbbiye arsası da geçici olarak İngiltere Devleti'ne tahsis edilmiştir⁵⁸. Fransız askerlerinin mühimmat, çadır ve benzeri eşyalarının depolanması için Tersâne-i Âmiri tarafından bazı mağaza ve ambarların tahliye edilmiştir. Fransız Sefareti ile gerçekleştirilen görüşmeler üzerine Dolmabahçe'de bulunan eski tüfenkhane ve Ahırkapı ambarı da depo olarak tahsis edilmiştir⁵⁹. Ahırkapı ambarının iskeleden uzaklığı ve taş ve moloz yığıntıları nedeniyle ulaşımında sıkıntı yaşanması nedeniyle Fransa Ordusu başmüdürü La Roche tarafından gönderilen bir kına talimatla ambarın deniz tarafından bir adet kapı açılması talep edilmiştir. Açılacak kapının yalnız eşya ve zahirenin gemiden ambara ve ambardan gemiye nakli için kullanılacağı, iş saatlerinden başka vakitlerde açılmayacağı ve ambar terk edilirken ilk haliyle terk edileceği taahhüt edilerek inşasına izin verilmiştir⁶⁰. Bununla birlikte sonradan Kaptan Paşa ile gerçekleştirilen muhaberat çerçevesinde Fransız askerlerinin levazımat malzemelerini koymak için eski gemilerden Necm-i Şevket Kalyonu, Fransız Devleti'ne tahsis olunmuştur⁶¹.

Rumeli Cephesi'ne geçmek amacıyla müttefik askerlerin bir kısmı Edirne'ye gitmiştir. 22 Haziran 1854 tarihine gelindiğinde Edirne'de bulunan Fransız askeri sayısı 6 bine varmıştır. Bunlardan bir kısmı Tunca Nehri kenarında kurulan çadırlara yerleştirilmiş bir kısmı ise Edirne Kışlası'na ikamet ettirilmiştir. Kışlada bulunan daireler ise müttefik ordu zabıtlarına ayrılmıştır. Kışlanın bir tarafına 200 yataklı bir hastane oluşturulmuştur. Fransız askerlerinin alışverişlerinde zorluk çekmemeleri amacıyla bir frank beş kuruş itibarıyla tatbik olunması kararlaştırılmıştır. İstabl-ı Âmiri Müdürlüğü görevlilerinden ve Edirne Meclisi azasından Mustafa Cezar Bey'in konağı Mareşal Arnaud'un ikametine tahsis edilmiştir⁶². Varna'da bulunan Fransız askerlerine ait eşyaların konulması için ise Varna Komisyonu Reisi Osman Bey ile haberleşilerek, bölgede kiralanmaya müsait ev ve mağazalardan müsait olanları, müttefik ordular için kiralanmıştır⁶³.

Kış aylarının gelmesi ile birlikte Kırım'a gönderilmeyerek Rumeli Bölgesi'nde kalan askerler için kışlalar tedarik edilmiştir. Sayıca İngilizlere göre çok daha fazla olan Fransız askerleri için kışlayacak hane ve hayvanları için ahır inşası önemli bir sorun teşkil etmiştir. Bu askerlerin ve hayvanlarının kış aylarını geçirmesi için Edirne Eyaleti seçilmiştir. Ahyolu, Bergos ve Gelibolu taraflarında bulunan yaklaşık 3.400 kadar Fransız askerinin Edirne'ye gelerek buradaki kışlaya ve hayvanlarının dahi bu bölgede inşa ve tamir edilmiş olan ahırlara yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır⁶⁴. Ahyolu Bergos Müdürü'ne yazılan şukkada da Fransa Devleti askerlerinden 15 - 20 bin kadarının Ahyolu'na giderek geçici bir süre için orada ikamet edecekleri, söz konusu orduda bulunan hastalar ve subaylar için uygun hanelerin tahliye edilerek, müttefik askerlere tahsisinin gerektiği bildirilmiştir⁶⁵.

4. Müttefik Orduların İdaresi

Müttefik ordulardan öncü kara birliklerinin Gelibolu'ya varmalarına kısa bir süre kala Osmanlı Devleti, bu orduların her türlü idare ve levazım ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla idarî bir iş bölümüne gitmiştir. Bunun için öncelikli sorumlu Biga Mutasarrıfı Cemal Bey olmak üzere Tekfurdağı ve Gelibolu kaymakamları, Biga Mutasarrıfı'na yardımcı olarak memur kılınmıştır. Edirne Valisi'nden tüm gelişmelere nezaret etmesi, herhangi bir eksiklik ya da gecikme olduğunda giderilmesine çalışması ve merkez ile irtibat

⁵⁶ BOA., İ. MMS. 4 - 141, 16 Mart 1855; BOA., İ. HR. 108 - 5296., 17 Nisan 1854.

⁵⁷ BOA., İ. HR. 107 - 5280., 3 Haziran 1854; BOA., HR.MKT. 100 - 30., 23 Ocak 1855.

⁵⁸ BOA., HR. MKT. 100 - 35, 25 Ocak 1855; BOA., İ. HR. 116 - 5683, 23 Aralık 1854.

⁵⁹ BOA., A. MKT. NZD. 121 - 65, 5 Kasım 1854; BOA., HR. MKT. 92 - 49, 6 Kasım 1854.

⁶⁰ BOA., İ. MVL. 334 - 14373, 28 Haziran 1855.

⁶¹ BOA., A. MKT. MHM. 63 - 2, 11 Nisan 1855; BOA., A. AMD. 57 - 61, 1854/55.

⁶² Ceride-i Havadis, Numara: 693, 21 Haziran 1854; BOA., İ. HR. 115 - 5633, 17 Kasım 1854; ATASE., No: 9 - 6 - 1 - 1, 1 Haziran 1854; ATASE., No: 9 - 6 - 1 - 2.

⁶³ BOA., A. MKT. MHM. 186 - 84, 22 Mart 1855.

⁶⁴ BOA., MVL. 283 - 41, 19 Aralık 1854.

⁶⁵ ATASE., No: 9 - 6 - 3.

halinde bulunması istenmiştir⁶⁶. Rumeli Ordusu Kumandanı Ömer Paşa'ya yazılan şukkada 45 bini Fransız ve 25 bini de İngiliz olmak üzere toplam 70 bin askerin bölgeye gelmekte olduğu bildirilerek, orduların kalabalık olmasından dolayı talep olunan erzakın vaktiyle yerinde bulundurulması ve bölgede yeterince sığır bulmakta sıkıntı yaşanır ise Anadolu'dan talep edilmesi istenmiştir⁶⁷. Edirne Valisi Bekir Rüstem Bey tarafından 28 Mart 1854 tarihinde Sadaret'e yazılan arzıda Biga Mutasarrıfı Cemal Bey ve müttefik orduların ikmal ve iâşesi ile görevlendirilmiş olan Osman Bey, Kabuli Bey ve Emin Bey ile birlikte bir meclis oluşturulduğu ve gerekli görülen levazımat maddelerinin belirlenerek ihtiyaçların giderilmesine başlandığı bildirilmiştir⁶⁸.

İstanbul'a gelmesi beklenen müttefik askerlerinin, geldiklerinde sıkıntı ve yokluk çekmemeleri amacıyla Harbiye Komisyonu'ndan Sadaret'e sunulan mazbatayla gerekli görülen eşya ve erzakın İhtisap Nezareti vasıtasıyla satın alınarak, depolanması planlanmıştır. Depolanan eşya ve erzak, müttefik kuvvet askerleri tarafından talep edildikçe senet karşılığında teslim edilecek ve tüketilen miktar, esnafın sağlayacağı kolaylık çerçevesinde sürekli bir şekilde ikmal edilecektir. İkmal sürecinin denetlenmesi amacıyla Seraskerlik'ten seçilen bir vekilharç İhtisap Nezareti bünyesinde görevlendirilmiştir. Söz konusu eşya ve erzakın derhal satın alınıp depolanması için Maliye Hazinesi'nden 150 bin kuruş İhtisap Nezareti'ne aktarılmıştır. İlk etapta satın alınıp depolanması öngörülen erzak ve eşyanın listesi Tablo 5'teki gibidir⁶⁹.

Tablo 5: Müttefik Askerler İçin İaşe Malzemeleri

Erzak ve Eşya Adları	Temin Edilme Şekli
Ekmek	Müttefik askerlerine her ne zaman talep ederlerse verilmek üzere habbaz esnafınca taahhüt edilmiştir.
Deve Eti	Sığır kasabı esnafı tarafından taahhüt edilmiş olmakla birlikte ithal edilmesine dahi teşebbüs olunmuştur.
Küçük Baş Hayvan Eti	Adapazarı ve Mihaliç bölgelerinden şimdilik bin baş koyun tedarik edilmekte olup parası henüz ödenmemiştir.
Bin çeki miktarında odun	Üç ila dört gün içerisinde hazırlanacaktır.
Pirinç	Beş bin kıyye miktarı olup iki gün içerisinde tedarik olunacaktır.
Nohut ve Fasulye	Beş bin kıyye miktarında tedarik olunacaktır.
Sirke	Bin beş yüz kıyye miktarında tedarik olunacaktır.
Saman	İki bin kantar miktarı alınıp yarısı Selimiye yarısı ise Yedikule kışlasına depolanacaktır.
Şeker ve Kahve	İstenildikçe tedarik edilmesi mümkün olduğundan önceden satın alınmasına gerek görülmemiştir.

Kaynak: BOA, İ. DH., 296 - 18653, 3 Nisan 1854.

Listelenen temel iaşe malzemelerinin her ne zaman ihtiyaç duyulursa asgari ölçüde temin edilebilmesi amacıyla hangi kaynaklardan ne miktarlarda tedarik edilebileceği belirlenmiştir. Ekmek için habbaz ve deve eti için ise sığır kasapları ile anlaşılmuştur. Her an tedarik edilmesi mümkün görülmeyen malzemelerin, ithal edilmesi kararlaştırılmış, tedarik edilmesi mümkün görülen malzemelerin ise önceden satın alınıp depolanmasına gerek görülmemiştir. Gelibolu'da toplanacak müttefik askerler için ihtiyaç duyulan yiyecek ve içeceklerin en az bir aylık olarak hazırlanması gerekli görülmüştür. İlk etapta gönderilecek 15 bin kadar öncü birliğin iâşesi için gerek duyulacak ekmek, tuz, sığır, yağ, sebze, şarap ve hayvanların arpa ve saman gibi ihtiyaçlarının tedariki amacıyla mal müdürünün bölgeye gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Gerekli görülen şeylerin tahsisinde fahiş fiyatların uygulanmaması, ahaliye sıkıntı çektilmemesi ve benzeri her türlü uygunsuzluğun önünün alınması amacıyla Gelibolu Kaymakamı görevlendirilmiştir⁷⁰.

İngiliz askerleri için gerekli şeylerin tespiti amacıyla da İngiltere Devleti tarafından özel bir memur gönderilmiştir. Fransız Devleti'nden ise Mösyö Blanço'nun Gelibolu'ya giderek ihtiyaç duyulan hayvanların günlük olarak sağlanması ve ordu yakınlarında her zaman 4 bin sığır bulundurulması amacıyla uygun bir kasap ile sözleşme yapacağı bildirilerek bu sığırların pazarda satılan fiyattan satılarak hile ya da aldatma yapılmaması konusunda kendisine yardımcı olunması istenmiştir. Gerekli iaşe ve levazımat malzemelerinin tedariki için Gelibolu Komisyonu Reisi Osman Bey'e Maliye Nezareti'nden ve Biga ve havalisi emvalinden 50 bin kuruş tahsis edilmiştir⁷¹.

Gelibolu Bölgesi'nde toplanacak müttefik orduları için gerekli olan erzak ve benzeri iaşe malzemeleri günlük olarak tespit edilerek tedarik edilmeye çalışılmıştır. Gerekli görülen malzemeler ve

⁶⁶ BOA., A. MKT. UM. 153 - 98, 13 Mart 1854.

⁶⁷ BOA., A. MKT. UM. 154 - 65, 22 Mart 1854.

⁶⁸ BOA., A. MKT. UM. 155 - 3, 28 Mart 1854.

⁶⁹ BOA., İ. DH. 296 - 18653, 3 Nisan 1854; BOA., Ayniyat, Defter No: 618., s. 134., 9 Nisan 1854.

⁷⁰ BOA., İ. DH. 293 - 18483, 22 Mart 1854; BOA., A. MKT. UM. 154 - 2, 13 Mart 1854; BOA., A. MKT. NZD. 112 - 17, 13 Mart 1854; BOA., A. MKT. NZD. 112 - 49, 22 Mart 1854.

⁷¹ BOA., A. MKT. NZD. 112 - 58, 25 Mart 1854; BOA., A. MKT. UM. 155 - 69, 11 Nisan 1854; BOA., Ayniyat, Defter No: 618, s. 130., 4 Nisan 1854.

miktarları Tablo 6'daki gibidir. Toplanacak müttefik askerlerin sayısının daha önce belirlenenden fazla olması ya da eksik kalması ihtimal dâhilinde olduğundan; gelecek askerlerin tayınatı tabloda belirtilen rakamlar üzerinden görevliler tarafından verilecek senetlerle tedarik edilecektir⁷².

Tablo 6: Müttefik Ordular İçin Günlük İaşe Tahsisatı

	Birim	Fransız Ordusu (Günlük)	İngiliz Ordusu (Günlük)	Toplam
Hayvanat	baş	3.000	1.500	4.500
Ekmek	kıyye	27.450	4.000	31.450
Nohut ve emsali hububat	kıyye	2.250	-	2.250
Pirinç	kıyye	1.125	-	1.125
Kırmızı Et	kıyye	9.225	4.000	13.225
Şarab	kıyye	9.225	-	9.225
Sirke	kıyye	1.800	-	1.800
Odun	kıyye	28.125	12.000	40.125
Arpa	kıyye	9.810	2.250	14.310
Alef	kıyye		2.250	
Saman	kıyye	14.715	4.500	19.215

Kaynak: BOA., İ. DH. 293 - 18483., lef 4., 22 Mart 1854.

Müttefik ordulara ilişkin tedarikatın daha kısa sürede gerçekleştirilebilmesi amacıyla gerekli görülen iaşe ve levazimat malzemeleri yakın bölgelerden temin edilmeye çalışılmıştır. Gelibolu'ya çıkmakta olan müttefik askerleri için ihtiyaç duyulan arpanın tedariki amacıyla Filibe ve Selanik'ten 25'er binden 50 bin kile ve Limni'den mümkün olduğu kadar arpanın, Bursa, Manisa ve Balıkesir taraflarından ise bakar ve ganemin gönderilmesi için mahalli memurlara emirnameler yazılmıştır⁷³. Kuşadası, Mekri, Antalya ve Rodos sancaklarına yazılan layihalar ile ordulara lazım olacak arpanın İstanbul'a nakledilerek, ihtiyaca göre satılması ve satın almakla görevli olan memurun arpanın bedeli olan meblağı yanında taşıması mümkün olmadığından ilgili sancakların vergilerinden tenzil edilerek karşılığında poliçeler verilmesi uygun görülmüştür. Böylelikle akçenin naklinden doğacak masrafların da önüne geçilmesi amaçlanmıştır⁷⁴.

Gelibolu'ya gelecek müttefik ordularının ekme ve et tayınlarının tedarikinde kolaylık sağlama görevinin Devlet-i Aliyye'ye düşmesi nedeniyle habbaz-ı nizam ustalarından Hüseyin Efendi, maiyetinde 4 - 5 nefer usta habbaz (ekmekçi) amele, 30 nefer hamir-gar (hamurcu) ve tabbah(aşçı) ile kasap ustaları Gelibolu'ya gönderilmiştir. Fakat kasap ustalarının biraz acemi olmaları, Dersaadet'e getirilen sığır ve koyun ceplerinin çoğunluğunun Gelibolu Bölgesi'nde bulunması ve bu ceplerin daha önce İngiliz ve Fransız donanmaları için gereği görülen et tayınlarını tedarik etmede görevlerini kusursuz yerine getirmiş olmalarından dolayı Gelibolu'ya yeniden kasap ustası gönderilmesine gerek duyulmamıştır. Dolayısıyla bu usta ve ameleler tekrar İstanbul'a dönmek zorunda kalmıştır⁷⁵.

Kala-yı Sultaniye, Kumkale, Seddü'l-Bahir, Maydos ve o civarda bulunan bağ ve bahçe sahiplerinden ise müttefik askerlerin gelmesiyle birlikte her gün yeterli miktarda sebze tedarik ederek ufak kayıklar veyahut kara yolu ile cari fiyatları üzerinden satmaları talep edilmiştir. Meşrubat konusunda ise Maydos ve Bozcaada'dan ufak kayıklar kullanılarak; parası karşılığında şarap ve arak gönderilmiştir. İzmir'deki yabancı tüccar gemilerinden 5 - 10 adet kayık da meşrubat sevkiyatını hızlandırmak için Bozcaada ve Maydos'a gönderilmiştir⁷⁶.

Müttefik askerler için gerek binek ve gerekse yiyecek olarak hayvan tedariki öncelikli bir yer tutmuştur. Bu çerçevede Edirne Valisi Bekir Rüstem Bey'in 5 Nisan 1854 tarihinde Meclis-i Vâlâ'ya göndermiş olduğu tahriratta müttefik askerler için gerekli sığır ve koyunun, Edirne Vilayeti dâhilinde bulunan tüm köy ve kazalardan mutedil bir fiyat ile ondalık ağnam defterlerine göre her 20 koyundan 1 koyun olmak üzere, satın alınarak Gelibolu'ya gönderileceği belirtilmiştir. Bu hesaba göre tedarik edilmesi öngörülen hayvanların toplam sayısı 41.365'tir. Tedarik edilmesi öngörülen toplam 20.050 ağnam, 7.395 koç, 5.249 kısır koyun ve 7.401 adet genç koyunun toplam maliyeti 1.292.572 kuruş tutarındadır. Sonradan Tekfurdağı'ndan gönderilen 4 bin baş ganem ile 3 bin baş bakar ile Hüdavendigâr, Aydın ve Saruhan'dan gönderilen 3.100 baş bakar ile toplam ağnam sayısı 24.050'ye ve toplam bakar sayısı ise 7.370'e çıkmıştır⁷⁷.

⁷² BOA., İ. DH. 293 - 18483, 22 Mart 1854.

⁷³ BOA., MVL. 274 - 39, 9 Nisan 1854.

⁷⁴ BOA., HR. MKT. 76 - 89, 12 Mayıs 1854.

⁷⁵ BOA., İ. DH. 293 - 18483, lef 5., 22 Mart 1854; BOA., A. MKT. NZD. 112 - 98, 29 Mart 1854.

⁷⁶ BOA., İ. MMS. 1 - 13, 16 Mart 1854.

⁷⁷ BOA., MVL. 274 - 19, 5 Nisan 1854.

Gelibolu'ya gelmiş olan Fransız askerleri için Bosna ve Hersek tarafından da 10 bin adet sığırın satın alınarak, Triyeste yolu ile Gelibolu'ya nakledilmesi, tedarik sürecinde gerekli kolaylıkların gösterilmesi ve bu türlü büyük alımların nakliyesi oldukça zor gerçekleştiğinden herhangi bir gümrük vergisi alınmasının da dostluk ilişkilerine yakışmayacağı Hersek Valisi'ne bildirilmiştir⁷⁸. Rumeli Bölgesi'nden toplanan hayvanların yeterli gelmemesi üzerine müttefik ordular, hayvan tedarik üzere pek çok defa Tunus'a görevliler tayin etmiştir. Daha önce Fransız Ordusu'ndan görevliler gitmiş olmakla birlikte İngiltere'den bir zabıt ve 3 adet baytar Tunus'a gidip kısa süre içerisinde 160 kadar hayvan tedarik etmiştir⁷⁹. İngiliz Ordusu için gerekli görülen hayvanların satın alınması amacıyla birkaç İngiliz zabıt, Tunus'a giderek 260 at ve 70 baş ester (kattır) daha satın almıştır. Tunus'tan tedarik edilen hayvanlar gemilere yüklenerek önce Malta'ya nakledilmiş daha sonra gerekli görülen bölgelere taşınmıştır⁸⁰.

Müttefik ordular için ihtiyaç duyulan hayvanların, tümüyle Gelibolu Bölgesi'nden tedarik edilmesi oldukça güç ve vakte muhtaç olması nedeniyle mümkün olabildiği kadarının İstanbul'dan ve kalan kısmının ise Anadolu, Halep, Sayda, Şam ve Arabistan taraflarından tedarik edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu hayvanların tedariki konusunda Gelibolu'da bulunan General Canrobert ile Serasker Paşa arasında gerçekleşen müzakere çerçevesinde Fransa tarafından bir memurun ve İngiltere Ordusu'ndan ise Yüzbaşı Kolan'ın görevlendirilerek yanına Osmanlı Devleti'nden birkaç kişi verilmesi ve bunların ihtiyaç duyulan hayvanları belirlenen yerlerden pey der pey tedarik etmesi uygun görülmüştür⁸¹.

Müttefik ordular gereksinim duydukları iase maddelerinin bir kısmını, yanlarında getirmiş; bir kısmını ise görevlendirdikleri komiserler, memurlar, tüccarlar vasıtasıyla tedarik etmiştir. Sefaretler aracılığıyla mahalli idarecilerden kendilerine yardımcı olmaları ve gerekli izinleri sağlamaları istenmiştir. İngiliz askerleri için gereği görülen iase maddelerinin tedarikinde Osmanlı tüccarlarından Samancıoğlu Mıgırdıç aktif bir rol oynamıştır. İngiliz Sefareti'nden Bergos, Enez, Balçık ve Ereğli müdürlerine yazılan mektuplarda Samancıoğlu Mıgırdıç vasıtasıyla 43 bin kile arpa satın alınacağı bildirilmiştir. Varna tarafına gidecek İngiliz askerleri için gerekli sığır ve koyunun, tedariki için İngiltere tebeasından Sakılyo isimli bir tüccar görevlendirilmiştir⁸². Müttefik ordu hayvanları için Antalya ve Rodos sancaklarından arpa satın almakla görevli Georgeyanov'a 150 - 200 bin kuruş akçe değerinde poliçe verilmiş, Tekfurdağı'ndan 10 bin kile arpa satın almak üzere Agopyan ve İzmit'ten satın alınacak kömürün tedarikinde ise Osmanlı tüccarlarından Yavruoğlu Ohannes görevlendirilmiştir. Bölgeden Osmanlı Ordusu için de kömür tedarik edilmekte olduğundan İngiltere Ordusu'na kömür gönderilmesinde tereddüt yaşanmakta olduğu, bölge memurlarından Sami Efendi tarafından ifade olunmuştur⁸³. Benzeri sıkıntılar nedeniyle müttefik ordular için Osmanlı ordu mevcutlarından da zahire tedarik edilmiştir. İngiltere ve Fransa devletleri tarafından gönderilen memurların ihtiyaç duyulan zahireyi tedarik etmekte zorluk çekmeleri üzerine zahirenin tedariki gerçekleşene kadar Osmanlı Ordusu'nun Varna'daki mevcudundan bir miktar zahire müttefik ordulara tahsis edilmiştir⁸⁴.

İstanbul'a gelecek İngiliz askerleri için ihtiyaç duyulan ekmeğin tedarikinde İngiltere Devleti tebeasından Blacque ile sözleşme imzalanmıştır. Blacque tarafından görevlendirilen bir temsilci peşin para karşılığında buğday ve dakik tedarik etmesi amacıyla Burgaz, İnöz, Varna ve Tekfurdağı bölgelerine gönderilmiştir. Fiili savaş bölgelerinden zahire ihracı yasak olmasına karşın müttefik askerlerin Osmanlı'nın menfaatine olarak bölgede bulunmaları nedeniyle temel ihtiyaçlarında konusunda zaruret çekmemeleri istenmiştir. Zahire tedarikinde gerekli desteğin gösterilmesi hususunda Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'ya da bilgi verilmiştir⁸⁵.

İngilizler tarafından iase ve levazımat malzemelerinin tedarikinde benimsenen usul, Fransızlar tarafından da uygulanmıştır. Fransız Ordusu için peksimet imal ettirmek ve buğday ile dakik satın almak üzere Stone Maltasi ile Pol Omer görevlendirilmiş; gidecekleri İzmir ve Ayvalık'ta kendilerine gerekli kolaylıkların gösterilmesi hususunda Muğla Kaymakamı ile bölgede bulunan memurlara evamir-i samiye yazılmıştır⁸⁶.

1854 yılı Eylül ayının sonu ile birlikte müttefik ordu askerlerinin bir kısmı Rumeli Cephesi'ne intikal etmekle birlikte bir kısmı da Gelibolu'da kalmıştır. Özellikle kış aylarının yaklaşması ile birlikte Gelibolu'da bulunan askerler için ihtiyaç duyulan erzak ve iase malzemelerinin tedarikine hız verilmiştir. Gerekli

⁷⁸ BOA., Ayniyat, Defter No: 300, s. 120., 22 Mayıs 1854.

⁷⁹ Ceride-i Havadis, Numara: 691, 7 Haziran 1854.

⁸⁰ Ceride-i Havadis, Numara: 691, 7 Haziran 1854; Ceride-i Havadis, Numara: 699, 27 Temmuz 1854.

⁸¹ BOA., HR. SYS. 1348 - 34, 6 Mayıs 1854; BOA., İ. HR. 108 - 5313, 18 Haziran 1854.

⁸² BOA., HR. SYS. 1348 - 57, 12 Haziran 1854; BOA., HR. SYS. 1348 - 70, 23 Mayıs 1854.

⁸³ BOA., HR. SYS. 1348 - 74, 25 Mayıs 1854; BOA., HR. SYS. 1348 - 80, 26 Mayıs 1854; BOA., HR. MKT. 89 - 16, 12 Ekim 1854.

⁸⁴ BOA., A. MKT. NZD. 114 - 35, 2 Haziran 1854.

⁸⁵ BOA., HR. SYS. 1348 - 67, 23 Mayıs 1854; BOA., HR. MKT. 74 - 50, 15 Nisan 1854.

⁸⁶ BOA., HR. MKT. 87 - 41, 4 Ekim 1854.

odunun tedariki amacıyla Fransız Sefareti tarafından Biga, Gelibolu ve İzmid kaymakamlarına yazılan yazıda, Tervele Bezirgan'ın odun tedariki için Üsküdar ile Kala-yı Sultaniye bölgelerine göndermiş olduğu adamlarına, mahalli memurlar tarafından zorluk çıkartıldığı, kış aylarının yaklaşmakta olması nedeniyle her ay lazım gelen 1.250 çeki odunun birkaç aylık olarak temin edilmesi gerektiği dolayısıyla kendilerine gerekli kolaylıkların gösterilmesi istenmiştir⁸⁷. Benzeri bir durum, İngiltere Devleti'nin meşe, gürgen ve çam benzeri kereste tedarik etmesi amacıyla Sinop'a göndermiş olduğu memur için de meydana gelmiştir. Kaptan Paşa'ya yazılan tezkire ile gönderilen memura gerekli kolaylığın gösterilmesi ve kereste tedarikinde yaşanan sıkıntının önüne geçilmesi istenmiştir⁸⁸. Fransa Devleti için gereği görülen kerestelerin ise Trabzon, Akçşehir, Bartın ve Sinop taraflarındaki miri ormanlardan tedarik edilmesi ve yeterli gelmemesi durumunda ahalinin elinde bulunan tahtaların satın alınması kararlaştırılmıştır⁸⁹.

Rumeli'ye gerçekleştirilen sevkiyat esnasında müttefik orduların bir kısmının Edirne'den geçecekleri planlanmış olduğundan, Gelibolu'ya çıkmakta olan askerlerin, Edirne'ye sevk edilmeleri halinde kendilerine gerekli olacak erzak, iki aylık olarak hesaplanmıştır. Yapılan hesaba göre 16 bin baş sığır ile 150 bin kile arpanın Meclis-i Umumi vasıtasıyla her yerde cari fiyatına göre satın alınarak tertip edilmesi ve karasığırın, üzerlerine damgalar vurularak; sevk edilmeye hazır bir şekilde mahallerinde otlatılmaları uygun görülmüştür. Bunların bedelleri istenildiği anda karşılanarak, 6 bininin Edirne Sancağı kazalarından, 2 bininin İslimiye'ye bağlı olan Zağra-ı Cedid, Yanbolu ve Tavas kazalarından ve 8.500 adedinin dahi Filibe Sancağı kazalarından, satın alınmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte zahire tedarikinde yaşanan kıtlığa bağlı olarak 150 bin kile arpanın bir kısmının yulaf olmasının, bir sorun teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Bu zahire, Edirne'de belirlenen mahale depolanacaktır⁹⁰.

Silistre, Edirne, Varna, İslimiye ve Tekfurdağı kaymakamları ile bilgilendirmek amacıyla Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'ya yazılan şukkada İngiliz ve Fransız askerlerinin Osmanlı Devleti ile birlikte Rumeli Cephesi'nde Ruslara karşı savaşmak üzere Varna yolu ile Şumnu mevkiine gidecekleri ve sayı itibariyle oldukça kalabalık oldukları belirtilerek; orduların naklinde çok sayıda araba, bargir ve katıra ihtiyaç duyulduğu ve tedarik edilen nakliye araçlarının bedelinin peşin ödenecek olması nedeniyle halkın bundan kazançlı çıkacağı ifade edilmiştir. Buna karşın nakliye araçlarının tedarikinde sıkıntı çekilmesi üzerine icap eden yerlerin kaymakam, müdür ve diğer memurlarına haber verilerek; buldukları yerlerin uzaklığına bağlı olarak 4-5 gün içerisinde çok sayıda araba ve zahirenin tedarik edilmesi ve Varna'da hazır halde bulundurulması istenmiştir. Duruma göre bütün küçük ve büyük memurların köy köy dolaşıp bu işi halletmesi istenmiş ve yerine getirilmemesi durumunda herkesin sorumlu sayılacağı ifade edilmiştir⁹¹. Bununla birlikte bu arabaların imali masraflı olmayıp, kısa süre içerisinde imal edilebileceğinden daha sonra ihtiyaç duyulacak arabaların Edirne, Tekfurdağı ve Çirmen'de yaptırılması kararlaştırılmıştır. Müttefik orduların hareket güzergâhı henüz belli olmadığından; imal edilen arabaların Edirne'de toplanması ve orduların gidecekleri yöne göre sevki konusunda Edirne Valisi Bekir Rüstem Bey görevlendirilmiştir⁹².

Varna'da araba bulmakta sıkıntı çekilmesi üzerine araba ve yük hayvanlarının tedariki, Rumeli Bölgesi'nde bulunan kazalara taksim edilmiştir. Bu araba ve yük hayvanlarından Niş Kazası'nın hissesine 1.000 adet, Samako ve Köstendil kazalarının hissesine ise 250'şer adet araba düşmüştür. Edirne Eyaleti'nden de 1.200 adet araba tedarik edilip Varna'ya gönderilmiştir. Arabalara sürülmek üzere tedarik edilecek öküzlerin genç ve güçlü olmaları ve uygun fiyat ile satın alınmaları istenmiştir⁹³.

Araba ve yük hayvanı tedarik süreci, müttefik askerlerin yolculuk esnasındaki tayinatı için gerekli sığır tedariki ile eşanlı olarak gerçekleştirilmiştir. Meclis-i Muvakkat kararı doğrultusunda sığırların, Edirne Eyaleti'ndeki kazalara taksim edilmek suretiyle cari fiyatları üzerinden tedarik edilmesi ve daha fazla sayıda sığır ve danaya ihtiyaç duyulması durumunda, İzmir, Mentеше, Saruhan, Karesi, Antalya ve İzmit sancaklarından tedarik edilerek, Gelibolu'ya gönderilmesi, söz konusu sancakların idarî amirlerine bildirilmiştir⁹⁴. Askerlerden bir kısmının ise Edirne'den Varna'ya Aydos ve Kopran üzerinden geçecekleri bu nedenle güzergâh üzerindeki konak yerlerinde askerler için arpa, saman, karasığır ve koyun ile araba, sürücü ve bargirlerin fazla fazla tedarik edilmesi istenmiştir⁹⁵.

⁸⁷ BOA., HR. MKT. 89 - 15, 20 Eylül 1854.

⁸⁸ BOA., HR. MKT. 87 - 3, 26 Eylül 1854.

⁸⁹ BOA., HR. MKT. 91 - 31, 22 Ekim 1854.

⁹⁰ ATASE., No: 9 - 6 - 8, 6 Mayıs 1854; ATASE., No: 9 - 6 - 8 - 1.

⁹¹ BOA., Ayniyat, Defter No: 300, ss. 148 - 149., 24 Haziran 1854.

⁹² BOA., İ. DH. 301 - 19060, lef. 2, 15 Mayıs 1854; BOA., HR. SYS. 1348 - 72, 24 Mayıs 1854; BOA., Ayniyat, Defter No: 300, s. 136., 12 Haziran 1854.

⁹³ BOA., A. MKT. UM. 160 - 16, 25 Haziran 1854; BOA., A. MKT. UM. 159 - 96, 5 Temmuz 1854; BOA., A. MKT. UM. 159 - 55, 23 Haziran 1854; BOA., A. MKT. UM. 159 - 53, 23 Haziran 1854.

⁹⁴ BOA., İ. DH. 301 - 19060, lef. 2, 15 Mayıs 1854; BOA., Ayniyat, Defter No: 300, s. 136., 12 Haziran 1854.

⁹⁵ BOA., A. MKT. UM. 160 - 8, 12 Temmuz 1854.

Müttefik orduların Varna'daki ikametleri sürecince ikmal süreci tümüyle Varna Komisyonu'nun kontrol ve yönetiminde gerçekleştirilmiş olmakla birlikte yabancı tacirlerin ikmal sürecindeki rolü devam etmiştir. tarafından yürütülmüştür. İngiltere sefreti tarafından Ömer Paşa ile Varna Muhafızı'na yazılan tahriratta; İngiltere tebeasından Şarlo'nun Varna ve Şumnu tarafında bulunan İngiliz Ordusu için ekmek imal edeceği, gerekli malzemelerin tedariki konusunda kendisine destek sağlanması istenmiştir⁹⁶. Benzer şekilde; tacir Kukas tarafından Fransız askerlerinin tayinatı için un imal etmek üzere Varna'da bulunan bir vapur değirmeni kiralanmışsa da Kukas, hükümet tarafından ticaretten men edildiğinden değirmenin kendisine tahsisi gerçekleşmemiştir. Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ittifak ve dostluk gereğince Rumeli Ordusu Müşiri ve Varna Muhafızı'na yazılan şukka ile söz konusu engellemenin uygun olmayacağı ve kaldırılarak kiralama talebinin yerine getirilmesi istenmiştir⁹⁷. Müttefik orduların ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla Varna Komisyonu'nun Varna Komisyonu vasıtasıyla tedarik edilen iâşe ve levazımat malzemesi Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: Müttefik Ordu Askerlerine Satın Alınan İâşe ve Levazımat Malzemesi

	Satın Alımı İçin Öngörülen		Alımı Gerçekleştirilen	Birim Fiyatı	Toplam
	Birim	Miktar			Kuruş, Para
Ağnam	Baş	27.124	15.667	28,5 kuruş 45 para 2 akçe	452.438
Sığır	Baş	7.432	4.782	188,5 kuruş 6 para 2,5 akçe	901.683
Hatab	Çeki	14.735	13.464	10-15 kuruş	165.822
Arpa	Kile	11.227	5.613,5	18, kuruş 16 para 1 akçe	104.609,8
Buğday	Kile	4,787	2,393	32 kuruş 1 akçe- 32,5 kuruş 1 akçe	77.757,5
Kömür	Kıyye	24,060	12,030	4-12 kuruş	4.069
Tuz	Kıyye	8,633	3.250,5	2-3,5 kuruş 2 para	5.382
Amerikan bezi taban isnadiyesi		181	181		2.347,12
Çadırlar için hafir	Adet	346	346	9 kuruş 13 para	3.152
Pirinç	Kıyye	9,054	4.777	104 para 16,5 akçe	12.446,20
Yataklar için giyah	Kıyye	8.980	4.740	8 para	548
Saman		312.888	171.739		4.078,27
Kahve		3.124	1.562		
Şeker		7.461	3.730,5		
İngiltere Ordusu için nakliye bedeli ile birlikte kereste parası		1.499,5	1.499,5		3.799,20
Toplam					1.765.158,34
Fransa askerine verilen eşyadan geriye kalan					534.758,22
İngiltere askerine verilen eşyadan geriye kalan					89.198

Kaynak: BOA., MAD. Defter No: 8860., s. 255

Müttefik ordular ve bu ordularla birlikte bölgeye gelen yabancılar, Varna'nın havasını tümüyle değiştirmiştir. Şehrin eski zayıf duvarları yıkılmış ve çok sayıda dükkan açılmıştır. Bu dükkânlar bölgeye lüks tüketimin yayılmasına da aracılık etmiştir. Cezayir, İstanbul, Marsilya, Toulon, Algier ve Oran'dan gelen şarap tacirleri ve ordu esnafları tarafından çok da yüksek olmayan fiyatlarla likörlerin, alkollerin ve şarapların satıldığı mağazalar açılmıştır. Müttefik ordular tarafından postane, köprü vb. şehrin dokusu ile uyumlu yapılar inşa edilmiştir⁹⁸. Fakat görüntü itibariyle Varna, dost ordulardan ziyade düşman tarafından işgal edilmiş bir kasaba görünümüne bürünmüştür. Kasabanın en iyi evleri ve en güzel mağazaları müttefikler tarafından zapt edilmiş, subayların ikameti için bir takım aileler, evlerinden çıkartılmışlardır⁹⁹.

Buna karşın Varna'da müttefik orduları birincisini, Rumeli Cephesi'nde Rusları dahi oldukça zorlayan kolera hastalığı ve diğerini ise artan müttefik askerler ve diğer yabancılar ile birlikte şehirdeki dağınıklık ve kontrolsüzlüğün neden olduğu Varna yangını olmak üzere iki büyük tehlike karşılamıştır¹⁰⁰. 10 Ağustos 1854 tarihinde yabancı askerlerden birisi tarafından yüncü dükkânına sokulan ateşin etrafa sıçramasıyla ortaya çıkan yangında, birçok ev, mağaza ve depo yok olmuştur. İngiliz levazımı bir gecede

⁹⁶ BOA., HR. SYS. 1348 - 86, 2 Haziran 1854.

⁹⁷ BOA., HR. SYS. 1346 - 39, 28 Aralık 1853.

⁹⁸ BOA., İ. HR. 112 - 5466, lef. 26 - 27., 24 Ağustos 1854.

⁹⁹ Slade, ss. 237 - 285.

¹⁰⁰ Virginia Aksan (2010). *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri, 1700 - 1870*, Çeviren: Gülçağlı Güven, İş Bankası Kültür Yayınları, s. 486.

ordunun yaklaşık altı haftalık peksimet tayinatını ve depolanmış tahılının çoğunu kaybetmiştir. Bu durum, iâşe güçlüklerinin başlamasına neden olmuştur. Varna'da bulunan cephaneliklerin yanma ihtimali çevredeki yapıların yıkılması ve cephane depolarının damlarının ıslak keçelerle örtülmesi sayesinde alınabilmektedir. Yangın, kontrol altına alındığında müttefik ordularının ikmal üssünün ağır hasar aldığı görülmüştür. Yangından sonra şehirde müttefik ordularını ancak sekiz gün doyurmaya yetecek kadar erzak kalmıştır¹⁰¹.

5. Müttefik Ordulara Mühimmat Tedariki

Savaşın başında kendi ülkelerinde her türlü askeri mühimmat ihracını yasaklayan İngiltere ve Fransa, daha sonra bu kaideyi müttefik devletler için esnetmişler ve Osmanlı ülkesine olan sevkiyat esnasında kendilerine gerekli olan mühimmatı da büyük oranda yanlarında getirmişlerdir. Fransa Devleti, asker ve mühimmat nakli için Marsilya'dan 600 kıta tüccar teknesi kiralamış ve ayrıca asker sevkiyatında kullanılan gemilerin yedeğine, mühimmat taşımak için ilave gemiler bağlamıştır. Ancak Fransa maslahatgüzarı, Osmanlı Hariciye Nazırı ile gerçekleştirdiği mülakatta, nakliyat esnasında pek çok geminin kiralanmasına karşın, türlü zorlukların yaşandığını ifade ederek; bu aksaklıkların önüne geçilmesi amacıyla Yunan gemilerinin eskiden olduğu gibi Osmanlı iskele ve limanlarına gelip gitmesine izin verilmesini talep etmiştir. Böylelikle adalar arasında gerçekleşen korsanlık faaliyetleri de son bulacaktır. 15 Haziran 1854 tarihinde kurulan Meclis-i Meşveret'te konu ele alınmış ve Yunan gemi ve teknelerine yalnızca Osmanlı Devleti himayesinde ve İstanbul iskele ve limanlarını kullanmaya yönelik geçici bir izin verilmesi ve sonrasında hal ve davranışları gözlemlenerek, ilgili hakların geri alınması durumunun saklı tutulması kararlaştırılmıştır¹⁰².

Müttefik devletler için gerekli mühimmat ve silahların bir kısmının sağlanmasında Tophane-i Âmire aktif bir rol üstlenmiştir. Bunlar daha çok meydan savaşlarında kullanılan top ve havan gibi silahlar olmuştur. İngiliz Ordusu ilk etapta 3 kıtası havan olmak üzere toplam 15 kıta topun, 200 atımlık barutu ile birlikte tam tekmil olarak kendilerine sevk edilmesini talep etmişse de sonradan gerek kalmadığı gerekçesiyle bu havanlardan vazgeçilmiştir¹⁰³. Fakat sonradan bu toplara 500'er atım ilave mühimmatıyla birlikte yeniden ihtiyaç duyulmuştur. Fransa Ordusu başkumandanı Canrobert ise yine 500'er atım mühimmatıyla beraber 30 kıta kuşatma topu ve 300'er atım mühimmatıyla 65 ve 22 çaplarında 7 kıta büyük havanın kendilerine tahsisini talep etmiştir¹⁰⁴.

İngiltere ve Fransa devletlerinden art arda gelen top ve havan gibi mühimmat talepleri, top imali için gerekli bakırın yokluğu nedeniyle Tophâne-i Âmire'de sıkıntıya neden olmuştur. Bu durum, imalatı sınırlı olarak gerçekleştirilebilen mühimmatın hangi devletin talebini karşılamakta kullanılacağı konusunda ihtilafa neden olmuştur. Mareşal Arnaud tarafından Fransa Ordusu için talep olunan farklı türden 55 adet topa karşılık, Osmanlı Devleti 34 kıta top ve havan tedarik edebilmiştir. Bu topların daha önce İngiltere Devleti tarafından talep olunan 15 kıta top nedeniyle İngiltere Devleti'ne mi yoksa Fransa Devleti'ne verileceği konusunda tereddüt yaşanmıştır. İngiltere Sefareti baş tercümanı Pisani mevcut topları görmeye gitmiş ve kendilerine daha fazla top verilemeyeceğini anlayarak topların Fransa Devleti'nin talebine tahsisinin daha yerinde olacağını ifade etmiştir¹⁰⁵.

Müttefik ordular için talep edilen bir diğer mühimmat da gülle olmuştur. Tophâne-i Âmire Müşiri'ne yazılan tahriratta; Fransız askerleri için gerekli görülen 25 bin adet güllenin, görevli Fransız yüzbaşının görüşü alınarak; haftada biner adet olarak üretilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat üretilen bu güllerle nedeniyle, müttefik ordular için üretilen diğer mühimmatın üretimine sekte getirilmemesine dikkat edilmesi istenmiştir¹⁰⁶. Bu topların imali için gerekli olan demirin elde edilmesi amacıyla Tersâne-i Âmire'de bulunan eski topların, Tophâne-i Âmire'de eritilmesiyle 10 bin kantar demir elde edilmiştir. Sipariş olunan güllerin dökümü, Zeytinburnu'nda bulunan fabrikada gerçekleştirilmiştir¹⁰⁷.

Müttefik ordu silahlarının tamiri de Osmanlı askerî tesislerinde gerçekleştirilmiştir. Fransız Ordusu'nun silahlarını tamir etmek üzere Boğaziçi'nde Kuruçeşme'de geçici süre ile bir fabrika kurulmuştur. Tüfek imaline ilişkin gerekli ilmi öğrenmek üzere bu fabrikaya topçu neferlerinden 30 adet öğrenci gönderilmiştir. Fabrikaya Fransız topçu alayı binbaşlarından Mazelik müdürlük yapmıştır. Savaşın sona ermesinin ardından fabrika kapatılarak çalışanları Fransa'ya dönmüşlerdir. Fabrikaya öğrenci olarak gönderilen 30 neferin tahsillerini tamamlayamamış olmalarından dolayı böylece kalmaları uygunsuz

¹⁰¹ Slade, s. 286.; Figes, ss. 210 - 211.; Salih Hayri (1988). *Kırım Zafernamesi, Hayrabat*, Hazırlayan: Necat Birinci, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 118.

¹⁰² BOA., A. AMD. 51 - 33, 18 Haziran 1854.

¹⁰³ BOA., HR. SYS. 1350 - 5, 19 Ağustos 1854; BOA., İ. DH. 306 - 19494, 30 Ağustos 1854.

¹⁰⁴ BOA., İ. HR. 115 - 5632, 15 Kasım 1854.

¹⁰⁵ BOA., İ. DH. 305 - 19399, 6 Ağustos 1854.

¹⁰⁶ BOA., A. MKT. NZD. 121 - 58, 20 Kasım 1854.

¹⁰⁷ BOA., HR. MKT. 92 - 99, 5 Aralık 1853.

görülmektedir; Binbaşı Mazelik maiyetinde Fransa'ya gönderilmelerine ve tüfenkhane kumandası hususunu tahsil için yanlarına Hendesehane-i Humayun'dan iki nefer zabitanın de katılmasına karar verilmiştir¹⁰⁸.

Devlet, müttefik askerlerin talim yapabilmeleri için de uygun koşulları sağlamaya çalışmıştır. Amiral Dundas, İngiliz Sefareti vasıtasıyla Bâb-ı Âli'den askerlerini karaya çıkararak top talimi yaptırmayı talep etmiştir. Osmanlı Devleti, top talimi yapabilmeleri için İngiliz topçulara Beyoğlu Kışlası'nı geçici süreyle tahsis etmiştir. Daha sonra ise ayda iki üç defa Hünkâr İskeleyi veya Sultaniye'den hangisi uygun görülürse buralara ikişer bin nefer asker çıkartılarak; saat dörtten yediye kadar talim yapılmasına müsaade edilmiştir. Fransız donanmasından gelen top talimi talebine karşılık İngiltere donanmasının yapacağı tercihe bağlı olarak kullanılmayan yerin diğerine tahsis edilmesi ve iki amiralin aralarında anlaşarak birinin talim yapmadığı günde diğerinin yapmasının uygun olacağı bildirilmiştir¹⁰⁹.

6. Müttefik Donanmaların İhtiyaçlarının Giderilmesi

İngiltere ve Fransa devletlerinin Rusya'ya resmen savaş ilan etmesinden çok daha önce Bab-ı Âli, Beşike Körfezi'ne demirleyen İngiliz ve Fransız donanmalarının başta maden kömürü ve diğer levazımat malzemeleri gibi ihtiyaçlarını karşılamaya başlamıştır. Hatta bazı gemiler için ihtiyaç duyulan tamir işleri de Tersâne-i Âmire havuzlarında gerçekleştirilmiştir. Bunlardan doğan masrafların ihtiyat tertibinden karşılanması ve Bahriye Muhasebesi'nde defterlerinin ayrı ayrı tutularak sonradan Maliye Hazinesi'nden Tersâne-i Âmire Hazinesi'ne ödenmesi kararlaştırılmıştır¹¹⁰. 1853 yılı itibarıyla Osmanlı Devleti'nin yanında Rusya'ya karşı savaşa katılan İngiliz donanmasında 747 topa sahip 16 gemi ve Fransız donanmasında ise 1072 topa sahip 16 gemi bulunmaktadır. Bu rakamlara savaş esnasında donanmalara dahil olan gemiler ve top mevcutları dahil değildir¹¹¹.

Osmanlı Devleti'ne destek vermek amacıyla İstanbul'a gelen müttefik devlet donanmalarının tüm ihtiyaçları, Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. Fransızlara tahsis edilen Tarabya Hastanesi civarında bulunan beylik fırını, Fransa donanmasında bulunan askerlerin ekmek ve peksimet ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Fransa donanması müdürüne tahsis edilmiştir¹¹². İstanbul'da bulunan Fransız donanması için Karadeniz'in Rumeli Sahili'nde bulunan iskelelerden cari fiyatıyla her ay 240 bin kıyye un veya buğdayın satın alınması kararlaştırılmıştır. Anadolu sahillerinden de gerekli görülen sığırların satın alınmasında gerekli kolaylıkların gösterilmesi ve vurguncular tarafından normalden daha fazla fiyatın talep edilmemesi konusunda Anadolu ve Rumeli taraflarında bulunan memurlara şukkarlar gönderilmiştir. Sığır tedariki için Anadolu'da Hüdavendigar, İzmir, Aydın, Midilli, Biga, Trabzon ve zahire tedariki için Rumeli tarafında Varna, Selanik, Tekfurdağı seçilmiştir. Zahire gümrükçülerine gönderilen tezkireler ile tedariki kararlaştırılmış olan bu sığır, un ve buğday için gümrük vergisinin talep edilmemesi istenmiştir¹¹³.

Donanmalar için en önemli girdi kömürdür. Müttefik donanmalara kömür sağlamak amacıyla Osmanlı Devleti yalnız kendisi gemi tedarik etmekle kalmamış, bu amaçla tahsis edilen müttefik donanma gemilerinin de tamir ve bakımlarını gerçekleştirmiştir. Karadeniz'de bulunan İngiliz ve Fransız gemileri için kömür nakletmek üzere Tersâne-i Âmire'den ikisi korvet ve ikisi brik olmak üzere 4 kıta gemi tahsis edilmiştir¹¹⁴. Osmanlı ve müttefik ordu donanmaları için gerekli olan yüklü miktarda maden kömürünün hazır bulundurulması, Ereğli Maden Müdürü'ne bildirilmiştir. Ereğli İskeleyi civarındaki madenleri tetkik etmek amacıyla Fransız mühendis alaylarından iki zabıt, 150 nefer asker ve kömür üretiminin artırılmasının sağlanması amacıyla özel bir memur görevlendirilmiştir¹¹⁵.

Devlet, ağız iskelelerden sağlanacak kömür arzını sürekli kılmak için Tersâne-i Âmire vasıtasıyla gemi alımına ve tombaz inşasına başlamıştır. Böylelikle sadece havalar güzel olduğunda değil; kötü olduğunda da çok miktarda kömür tedarik edilmesi amaçlanmıştır. Bunun için Tersâne-i Âmire'de mevcut sandallardan başka 50 - 60 beygir kuvvetinde ufak bir kıta vapur satın alınmıştır. Ayrıca 500 kantar kömür alır 6 kıta tombazın inşasına başlanmış ve 585 bin kuruş fiyat ile İngiltere yapımı 62 beygir kuvvetinde 200 toniletalık kundaça adı verilen bir tür gemi ithal edilmiştir. Söz konusu geminin Ereğli Kömür Kumpanyası'ndan sağlanan para ile satın alınması ve tombazların da Ereğli'de inşasına başlanması uygun görülmüştür¹¹⁶.

¹⁰⁸ BOA., İ. HR. 133 - 6841, 24 Temmuz 1856.

¹⁰⁹ BOA., İ. HR. 104 - 5111, 15 Aralık 1853; BOA., İ. HR. 104 - 5120, 20 Aralık 1853; BOA., HR. SYS. 1346 - 43, 31 Aralık 1853; BOA., Ayniyat, Defter No: 618, s. 91., 8 Aralık 1853.

¹¹⁰ BOA., İ. DH. 278 - 17475, 1 Eylül 1853; BOA., HR. MKT. 91 - 18, 22 Ekim 1854.

¹¹¹ Ali Fuat Öreñç (2007). "Kırım Harbi Deniz Savaşları", *Savaşın Barışa 150. Yılında Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması Bildiriler*, 22-23 Mayıs 2006, İ.Ü.E.F. Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, s. 25.

¹¹² BOA., HR. SYS. 1346 - 9, 29 Kasım 1853.

¹¹³ BOA., HR. SYS. 1346 - 9, 29 Kasım 1853; BOA., HR. SYS. 1348 - 1, 20 Nisan 1854.

¹¹⁴ BOA., HR. SYS. 1346 - 57, 19 Ocak 1854.

¹¹⁵ BOA., HR. SYS. 1348 - 15, 25 Nisan 1854; BOA., HR. SYS. 1348 - 75, 26 Mayıs 1854; BOA., A. MKT. NZD. 112 - 4, 22 Mart 1854.

¹¹⁶ BOA., İ. DH. 296 - 18681., 18 Nisan 1854.

Ereğli Kömür Madeni'nden çıkarılan vapur kömürleri, Fransız ve İngiliz vapurlarını uzun süre idare edebilmiştir. İngiliz ve Fransız donanmaları için İstanbul'a vapur kömürü yüklü çok sayıda gemi gelip, yüklerinin bir kısmını Beykoz'a ve bir kısmını da Tarabya'ya çıkarmışlardır. Bununla birlikte İngiltere'den de vapur kömürü getirilmiştir. Bu kömürün her bir toniletası için 6 şilin sarf edilmiş ve İngiltere'den getirilen kömür ile Ereğli kömürü arasında nakliye masrafı açısından 96 şilinlik fark ortaya çıkmıştır. Ereğli'den çıkartılan maden kömürünün kalite açısından İngiliz kömürü ile eşdeğer olduğu tetkik edilmiştir¹¹⁷. Kozlu ve Zonguldak madenleri ile birlikte söz konusu madenlere yakınlığı ve irtibatı nedeniyle Özlemez Deresi'nde bulunan kömür madenlerinin de İngiliz Ordusu'na ihalesi kararlaştırılmıştır¹¹⁸.

Müşterek donanma için gerekli olan 24 kıta dümen ağacı için ise İzmit Kaymakamı Hüseyin Remzi Bey'e yazılan tahriratla söz konusu ağaçların İzmit Sancağı dağlarından kesilerek Tersane-i Âmire'ye gönderilmesi istenmiştir. Hüseyin Remzi Bey tahrirata olan cevabında Karadeniz'de meydana gelen olumsuz hava olayları ve kış aylarının yaklaşmakta olması nedeniyle dümen ağaçlarının tedarikinin biraz zaman gerektirdiğini, şu ana kadar kesilenlerin İzmit Tersanesi'ne naklolunduğunu ve kalan işin bitirilmesi için gerekirse kaza meclisi azaları ve ahalinin dağlara çıkartılıp kendilerinden destek alınarak kalan ağaçların da pey der pey gönderileceğini ifade etmiştir¹¹⁹.

Müttefik donanma gemileri, tamir ve benzeri ihtiyaç durumlarında Tersane-i Âmire havuzlarına çektilmiştir. Fransız beylik gemilerinden Freedland isimli üç ambarlı gemi, ve İngiliz savaş gemilerinden Banjee isimli vapur, tamire ihtiyaç duyulması nedeniyle Tersane Müşiri'ne yazılan tezkire ile Tersane havuzuna çekilmiştir¹²⁰. Savaşın şiddetlenmesi ile birlikte bu tür tamir işlerinin artması üzerine ihtiyaç duyulan parçaların dışardan satın alınması gerekeceğinden tamir işlerinde gecikmenin yaşanmaması amacıyla Tersane-i Âmire Hazinesi'ne 10 bin keselik maddi kaynak da aktarılmıştır¹²¹. Buna rağmen maddi sıkıntının yanı sıra kapasite anlamında da sıkıntı yaşanmaya başlanmıştır. Müttefik ordu donanmalarındaki gemilerden sakatlanmış olan gemiler, gerekli alet edevatları temin edilene kadar Tersane-i Âmire'de tamir olunmaktaysa da Tersane-i Âmire'nin tek başına tamir işlerine yetişememesinden dolayı makine tamiratlarının bir kısmı Zeytinburnu Fabrikası'nda gerçekleştirilmiştir¹²². Müttefik donanmaların ihtiyaçları için Yeşilköy'de Yalıköşkü adıyla tam teşekküllü bir gemi fabrikası kurulmuştur. Fabrikanın ustabaşısı Williams adında bir mühendis olup burada çoğunlukla İngiliz ve Osmanlı gemilerinin tamiri yapılmıştır¹²³.

7. Müttefik Ordulara İlişkin Sağlık Faaliyetleri

Kırım Savaşı sırasında Osmanlı Devleti, kendi sıhhi gereksinimlerini ile birlikte Rusya'ya karşı savaşan müttefik orduların sıhhi ihtiyaçlarını gidermek zorunda kalmıştır. Bu anlamda en zorlayıcı husus, bulaşıcı hastalıklar olmuştur. Müttefik ordularda da nakledildikleri ülkelerde kolera'nın yaygın olması nedeniyle hastalık kendisini göstermiştir. İngiliz askerlerinin Malta'dan önceki kalkış limanlarından Liverpool Limanı'nda kolera hastalığı İngiltere'nin pek çok bölgesine sirayet etmiştir. 5 Ekim 1854 tarihli Ceride-i Havadis gazetesi, İngiliz Tıbbiye Gazetesi'nin kolera hastalığından dolayı ölen asker sayısının 433 olduğunu yazdığını rivayet etmiştir. Hatta bir İngiliz sömürgesi olan Hindistan'ın doğusunda da kolera hastalığının yoğun şekilde yaşandığı bildirilmiştir¹²⁴. Müttefik orduların Gelibolu'ya ve oradan da Varna'ya nakil olunmaları ile hastalık Osmanlı Devleti'ne de taşınmıştır. Sıhhiye Meclisi tarafından kolera hastalığının yayılmasının engellenmesi amacıyla bir tedbir olarak yurtdışından malzeme ve mühimmat getiren gemilerin ilk olarak Gelibolu İskelesi'nde karantinaya alınmasına ve Varna'ya gitmelerinin ardından tekrar kontrol edilmelerine karar verilmiştir¹²⁵.

Karantina uygulaması ile bölgedeki kolera hastalığının tümüyle ortadan kalkması umulmakta iken Atina'da bulunan Fransız askerlerinin Gelibolu'ya gelmek üzere oldukları, birçoğunda kolera hastalığının bulunduğu ve hastalık nedeniyle gönderilen birlik içerisinde çok sayıda ölümün gerçekleştiği haber alınmıştır¹²⁶. Marsilya'dan gelen askerlerde var olan kolera ve tifo hastalığı, daha savaşa girmeden 4.000 Fransız askerinin ölmesine neden olmuştur. Kolera ve tifo hastalığı Varna'da da büyük ölçüde yayılmıştır. Hastanelerde görev yapan rahibe ve hemşirelerden de hastalığa yakalananlar olmuş Varna'da 24 rahibe

¹¹⁷ Ceride-i Havadis, Numara: 690, 1 Haziran 1854; Ceride-i Havadis, Numara: 692, 13 Haziran 1854.

¹¹⁸ BOA., İ. HR. 115 - 5598, 30 Ekim 1854.

¹¹⁹ BOA., A. MKT. MHM. 64 - 91, 5 Aralık 1854.

¹²⁰ BOA., A. MKT. UM. 138 - 56, 18 Haziran 1853; BOA., İ. DH. 278 - 17442, 21 Ağustos 1853; BOA., A. MKT. NZD. 110 - 72, 31 Ocak 1854.

¹²¹ BOA., A. MKT. MHM. 60 - 23, 1 Kasım 1854.

¹²² BOA., Ayniyat, Defter No: 723, ss. 15, 16 Temmuz 1854.

¹²³ Gültekin Yıldız (Ed.) (2013). *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 - 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 141.; BOA., HR. MKT. 91 - 18, 22 Ekim 1854.

¹²⁴ Ceride-i Havadis, Numara: 649, 13 Ekim 1853; Ceride-i Havadis, Numara: 709, 5 Ekim 1854.

¹²⁵ BOA., HR. SYS. 1189 - 44, 21 Temmuz 1854.

¹²⁶ BOA., A. MKT. UM. 161 - 70, 31 Temmuz 1854.

tifüs, İstanbul'da 33 hemşire yakalandıkları diğer salgın hastalıklar nedeniyle hayatlarını kaybetmişlerdir¹²⁷. Hastalığın Varna'da giderek yayılmasının en önemli nedeni geri çekilen Rus Ordusu'nun ölü asker ve hayvanlarını öylece bırakması olmuştur. İngiliz Ordusu'nun ilkel düzeydeki tıp hizmetlerinin geniş çaplı dizanteri ve kolera salgınlarıyla baş etmeye yeterli olmayışı ve Fransız ve İngiliz askerî makamlarının temel sıhhi temizlik kurallarına riayet etmemeleri de salgının önüne geçilmesini engellemiştir. Hastalıkla başa çıkılmasındaki güçlük, orduların Kırım'a sevk edilmesini de bir müddet geciktirmiştir¹²⁸.

Kolera hastalığından başka beslenme ve giyimdeki yetersizlikler nedeniyle iskorbüt ve kanlı basur gibi hastalıklar da askerler üzerine etkili olmuştur. İskorbüt hastalığına karşı uygulanan temel önlem, hava değişimi olmuştur. Fransızlar Midilli Adası'nın merkezi olan Metilen'i, askerlerini tebdil-i hava için göndermek amacıyla Bab-ı Âli'den talep etmiştir. Fakat ağır işleyen Fransız bürokrasisi nedeniyle askerlerin sevki gerçekleştirilememiştir. İngiliz Ordusu'ndan hastalanıp yeniden sağlığına kavuşamamış olan askerlerin ise hava değişimi için Rodos Adası'na gönderilmesi kararlaştırılmış. Tebdil-i hava için gönderilen hastalardan sağlığına kavuşamayanların memleketlerine dönmelerine izin verilmiştir¹²⁹.

Müttefik orduların Osmanlı Devleti'nde temel karaya çıkış noktası olan Gelibolu'da kendilerine hastane olarak kullanabilecekleri mahaller tahsis edilmiştir. Bunun için gerekli hazırlıklar, bizzat Gelibolu Komisyonu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bölgede yabancı doktorlar da görevlendirilmiş ve kendilerine konaklamaları için haneler tahsis edilmiştir. Kiraları mal sandığından karşılanan ve müttefik ordular için tahliye ettirilen hanelerden bir kısmı sonradan hastane ve kilise olarak de kullanılmıştır¹³⁰.

Müttefik askerlerin Gelibolu'ya varmalarının ardından Gelibolu Mevlevihanesi kendilerine hastane olarak tahsis edilmek istenmişse de dini gerekçelerle vazgeçilmiştir. Bunun üzerine 80 kadar nefer alabilecek kapasiteye sahip kaymakam konağı hastaneye dönüştürülmüş ve altmış adet yatak yaptırılarak bu hastaneye konulmuştur. Hasta sayısının artması ihtimaline karşı Sultaniye Kalesi civarında bulunan ve daha önceden müttefik ordu askerleri için tahliye ettirilmiş karantinanın belirli bölümleri de İngiltere'nin talebi üzerine hasta ikameti için kullanılmıştır¹³¹. İttifak antlaşmaları imzalanmadan önce Osmanlı Devleti'ne destek vermek amacıyla Boğaz'a demirleyen müttefik donanmaların sıhhi ihtiyaçları da Osmanlı Devleti tarafından karşılanmıştır. Serviburnu'na demirleyen Fransız donanmasındaki hastalar için Serviburnu'nda bulunan karakolun bir bölümünün tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat sonradan karakolun hem hastaları hem de içerisinde konaklamakta olan Osmanlı askerlerini barındırmaya kifayet etmeyeceği göz önünde bulundurularak hastaların, Tarabya Hastanesi'ne nakledilmesi uygun görülmüştür. Hastane mallarının tümüyle eskitilip kullanılmaz hale getirilmemesi ve ilk teslim edildiği halde geri alınması için defterler tanzim edilmiş ve birer suretleri taraflara takdim olunmuştur¹³².

İttifak antlaşmasının imzalanması ile birlikte İstanbul'a çıkan Fransız askerleri için Davutpaşa Kışlası tahliye ettirilerek tahsis edilmiştir. Sonradan bu kışlaya Ramizçiftliği, Maltepe kışlaları, Beyoğlu'ndaki Rus Sefarethanesi, Taşkışla, Gümüşsuyu Kışlası, Maslak Ordugâhı, Ayasofya ve Binbirdirek mevkileri de eklenmiştir. Fransızlar kendilerine tahsis edilen binaları hem kışla hem de hastane olarak kullanmışlardır¹³³. Tahsis edilen mekanların bir kısmı harap vaziyette olduğundan tamir edilmeleri gerekmiştir. Bu tür durumlarda Bab-ı Âli, Ebniye Meclisi vasıtasıyla keşif faaliyetleri gerçekleştirmiş ve ortaya çıkan masrafları da kendisi üstlenmiştir. Fransız ordusu için tahsis edilen Mecidiye Kışlağı ve Darülfünun binalarının tamirat masrafları Maliye Nezareti tarafından karşılanmıştır¹³⁴.

Gelibolu'da bulunan Fransız askerlerinin bir kısmının Edirne üzerinden Varna'ya sevk edilmesiyle 16 Haziran 1854 tarihi itibarıyla Edirne'de bulunan Fransız askeri sayısı 6 bine ulaşmıştır. Bunlardan bir kısmı Tunca Nehri kenarında kurulan çadırlara yerleştirilmiş, bir kısmı ise Edirne Kışlası'nda ikamet ettirilmiştir. Kışlada bulunan daireler ise müttefik ordu zabitlerine ayrılmıştır. Kışlanın bir tarafına 200 yataklı bir hastane oluşturulmuş ve Fransız askerlerinin alışverişlerinde zorluk çekmemeleri amacıyla bir frank beş kuruş itibarıyla tatbik edilmesi kararlaştırılmıştır¹³⁵.

¹²⁷ Arslan Terzioğlu (1991). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hastaneler, Kırım Harbi Esnasında Osmanlı Hastaneleri ve Dünya Hastaneciliğine Etkileri", *Toplum ve Tarih Dergisi*, C. 15, s. 3046; Mehmet Karayaman (2008). "Kırım Harbinde Sağlık Hizmetleri, 1853 - 55", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 64.

¹²⁸ Figes, s. 209., Poole, s. 235., Slade, s. 299.

¹²⁹ Besbelli, s. 98.; La Baronne Durand de Fontmagne (1977). *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*, Çeviren: Gülçiçek Soyttürk, Tercüman Yayınları, İstanbul, ss. 65 - 66.; BOA., HR. MKT. 94 - 95, 10 Aralık 1854; BOA., İ. HR. 116 - 5664, 12 Aralık 1854; ATASE., No: 6 - 17 - 6, 10 Ocak 1856.

¹³⁰ BOA., MVL. 274 - 19, 5 Nisan 1854; BOA., İ. DH. 298 - 18817, 27 Nisan 1854; BOA., A. MKT. UM. 250 - 14, 1855/56.

¹³¹ BOA., MVL. 274 - 39, 9 Nisan 1854; BOA., Ayniyat, Defter, No: 604, s. 7., 5 Nisan 1854.

¹³² BOA., İ. HR. 104 - 5115, lef. 3 - 6., 25 Aralık 1853.

¹³³ BOA., İ. HR. 107 - 5282, 4 Haziran 1854; BOA., A. MKT. NZD. 176 - 4, 24 Ocak 1856; BOA., İ. HR. 128 - 6442, 24 Ocak 1856; Slade, s. 397.

¹³⁴ BOA., İ. DH. 343 - 22575, 16 Nisan 1856; BOA., A. AMD. 62 - 60, 1854/55; BOA., İ. DH. 316 - 20367, 9 Mart 1855; BOA., İ. DH. 316 - 20416, 12 Mart 1855.

¹³⁵ Ceride-i Havadis, Numara: 693, 21 Haziran 1854; BOA., İ. HR. 115 - 5633, 17 Kasım 1854.

İngiliz Ordusu, savaş ilanından önce destek amacıyla İstanbul'a geldiğinde Amiral Dundas tarafından Lord Stratford Redcliff'e yazılan tebligatta; kumandasında bulunan donanmaya bir hastalığın zuhur etme olasılığına karşın karada da bir hastanenin bulunmasının şart olduğundan bahsedilerek; Tarabya'da bulunan bir hanenin taraflarına tahsis edilmesi hususu bildirilmiştir. Durum Lord Stratford tarafından Bâb-ı Âli'ye iletilmiştir. Tarabya Kasrı'nın bitişiğinde bulunan bir hane İngiliz deniz askerleri için tahsis edilmiştir¹³⁶. Savaş sırasında İngiliz Ordusu'na ilk önce Haydarpaşa Hastanesi verilmiştir. Fakat bu hastanenin ihtiyacı karşılayamaması ve İngiliz Ordusu'nun Kırım'a sevk olunması nedeniyle boşalan Selimiye Kışlası'nın eski bölümü ile Kavak Kasrı da İngiliz Ordusu'na tahsis edilmiştir¹³⁷. Beyoğlu'nda bulunan Saint George Hastanesi, Üsküdar'da bulunan eski Sultan Sarayı ve sarayın bitişiğindeki binalarda tesis edilen Palace Hospital ve Stable Hospital, Tarabya'da bulunan Sultan Köşkü'nden hastaneye dönüştürülen Royal Naval and Marine Hospital adıyla bilinen deniz hastanesi, Haliç'te bulunan Bombay isimli bir İngiliz gemisi ile Memduhiye isimli eski bir Osmanlı savaş gemisi de hastaneye dönüştürülerek İngiliz Ordusu'na tahsis edilmiştir¹³⁸. Müttefik askerlerden hasta ve yaralı olanlar için pek çok sefer tahsis edilen mekanlardaki Osmanlı askerleri yer değiştirmek zorunda kalmıştır. Kuleli Kışlası'nın İngiliz askerlerine tahsis edilmesi örneğinde kışlada bulunan Osmanlı asker ve hastaları başka yerlere aktarıldığı gibi Karadeniz Boğazı'nda bulunan Liman-ı Kebir Hastanesi'nin İngiliz hastalarına tahsisıyla söz konusu hastanede bulunan Nizamiye Ordusu'nu hastalarının Kavak Tahaffuzhanesi'ne nakli kararlaştırılmıştır¹³⁹.

Fransızlar hastane olarak kullanılabilir en iyi binaları İngilizlerden daha önce davranıp almıştır. İngilizlere kalabalık ve harap binalar kalmıştır. Su tesisatının yeterli olmaması nedeniyle bu hastanelerdeki pek çok hasta ishal hastalığına yakalanmıştır. Haydarpaşa Hastanesi'nde her gün 50 ile 60 asker hayatını kaybetmiştir. Bir hasta, son nefesini verir vermez dikilen battaniyesi içinde hastane yakınındaki bir toplu mezara gömülmüş ve yatağı başka bir hastaya verilmiştir¹⁴⁰. Modern hemşireliğin kurucusu sayılan Florence Nightingale 4 Kasım 1854'te kendi yetiştirdiği 38 gönüllü hemşire ile birlikte İstanbul'a gelmiştir. Yaralanan, sıtma, kolera, tifüs ve dizanteriye yakalanan askerlerin tedavi ve bakımı için Selimiye Kışlası'nın kuzeybatı köşesindeki kulede yer alan İngiliz askerî hastanesinde çalışmış ve hastanenin hijyenik koşullarını radikal bir biçimde düzeltmiştir¹⁴¹.

Savaş boyunca müttefikler kışla ve hastane yapmak için Harbiye, Bahriye ve Tıbbiye mektepleri dâhil olmak üzere İstanbul'daki hükümet binalarının hemen hepsini istemiş ve elde etmiştir. Böylece Fransızlar 12 bin İngilizler ise 5 bin hasta için yer elde etmiştir¹⁴². Buna karşın mevcut kapasite ikisi için de yeterli olamamıştır. Savaş boyunca Fransızların 114.668 hasta ve yaralı İstanbul'a ve 39 bin kadar hasta ve yaralı ise Toulon ve Marsilya'ya taşınmıştır. Bunların çoğu ise yolda ölmüştür¹⁴³.

Osmanlı Devleti, müttefik askerlerin dini ihtiyaçlarını da gidermeye çalışmıştır. Fransız askerlerinin Varna'ya sevk olunmaları ile birlikte bölgedeki Latin Mezhebi'ne mensup kişi sayısı artış göstermiş ve bunun üzerine dini gereksinimlerin yerine getirilebilmesi amacıyla bir şapelin inşasına ihtiyaç duyulmuştur. Fransız Sefareti, Bab-ı Âli'den uygun bir yerin tahsisini talep etmiştir. Bölgedeki diğer kiliselere benzer şekilde zararsız bir mahalde küçük bir mabed inşa edilmiştir¹⁴⁴. Aynı şekilde İngiltere Ordusu'na mensup kara ve deniz askerleri için hediye olarak Londra'dan on sandık İncil gönderilmiştir. Gümrük emanetine yazılan tezkire ile bu kitaplardan herhangi bir gümrük ücreti alınmaması istenmiştir. Bununla birlikte savaşta ölen İngiliz subay ve neferleri için Galatasaray civarında bir kilise inşa edilmesine karar verilmiştir¹⁴⁵. Kırım Muharebesi'nin anısına olarak 1858 yılında inşasına başlanan bu Anglikan kilisesi 1868 yılında ibadete açılmıştır.

Savaşta sağlık işlerinin bir tarafını da savaş süresince ölen müttefik askerlerin ölümlerinin gömülmesi oluşturmuştur. Osmanlı Devleti, müttefik devletler tarafından yapılan mezarlık yeri taleplerine çoğunlukla olumlu yanıt vermiştir. Buna karşın talep edilen bölgeler, Ticarethane ve Ebniye Meclisleri tarafından tahkik edilmiş ve görevlendirilen memurlar vasıtasıyla haritaları çıkartılmıştır. Uygun görülmeyen alanlar yerine yenilerinin tahsis edilmesine çalışılmıştır. Harap olan veya etrafında duvar olmaması nedeniyle korunmaya muhtaç olan yerler, devlet tarafından tanzim ve tertip edilmiş ve meydana gelen masrafları da yine devlet tarafından karşılanmıştır. Osmanlı Devleti'ne destek vermek amacıyla önce

¹³⁶ BOA., İ. HR. 104 - 5111, 12 Aralık 1853.

¹³⁷ BOA., A. MKT. MHM. 62 - 96, 10 Nisan 1855.

¹³⁸ Oya Dağlar (2004). "Kırım Savaşı'nda Orduların Sağlık Durumu ve Bir Belge", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S. 12, İstanbul, s. 48., Bedi Şahsuvaroğlu (1965). "Kırım Harbinde İstanbul Hastaneleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, C. 2, S. 10, s. 22.

¹³⁹ BOA., İ. DH. 304 - 19300, 25 Temmuz 1854.

¹⁴⁰ Figes, s. 317.

¹⁴¹ Lady Emilia Bthyna Hornby (2007). *Kırım Savaşı Sırasında İstanbul*, Çeviren: Kerem Işık, Kitap Yayınevi, İstanbul, s. 18.

¹⁴² Slade, s. 395.

¹⁴³ Terzioğlu, s. 42.; Karayaman, s. 66.

¹⁴⁴ BOA., İ. HR. 123 - 6151, 25 Ocak 1855.

¹⁴⁵ BOA., HR. MKT. 78 - 35, 5 Haziran 1854; BOA., A. AMD. 72 - 37.1, 16 Haziran 1857.

Beşike Körfezi'ne ve daha sonra Boğaz'a demirlemiş olan İngiliz ve Fransız donanmalarında görev yapan askerler için tedarik edilen Beykoz ve Serviburnu'nda bulunan mahallerin Valide Sultan'a ait bir vakıf malı olması nedeniyle önce sultan tarafından satın alınması ve mukatayaa bağlanması gerekli görülmüştür¹⁴⁶.

Ölen askerlerin bir kısmı ise karaya çıkış noktası olan Gelibolu'ya defnedilmiştir. Herhangi bir uygunsuzluğa meydan vermemek için mezarlığın etrafına adam ve hayvan giremeyecek şekilde duvar çekilip, kapı yaptırılmasına karar verilmiştir¹⁴⁷. Müttefik ordu askerlerine tahsis edilen her bir hastane için ölümlerin gömüleceği bir de kabristan tahsisi edilmiştir. Bu şekilde mezarlık olarak tahsis edilen yerlerin etrafı açık kalmış ve sonradan kapatılması gerekmiştir. Tahsis edilen kabristanların müslüman mezarlığına yakın olmamasına dikkat edilmiştir. Fransız Ordusu'na tahsis edilen Gülhane Hastanesi'nde meydana gelen ölümler için Silivri Kapısı haricinde bulunan bir mahal seçilmişse de müslüman mezarlığına yakın olması nedeniyle buradan vazgeçilerek; Veli Efendi Sahrası civarında Fil Damı olarak adlandırılan ve etrafı duvarla çevrilmiş 10 dönümlük bir arazi miri araziden Fransız askerlerine tahsis edilmiştir¹⁴⁸.

Müttefik askerler için Varna'da tahsis edilmesi öngörülen mezarlık alanın Varna Kalesi'ne yakın olması nedeniyle sorun yaşanmıştır. Mezarlığın etrafına duvar inşa edilmesi hususunda Varna Muhafızı'na tahrirat yazılmışsa da kale yakınında böyle bir duvar inşa etmenin doğuracağı sakıncalar göz önünde bulundurularak duvar yerine demir parmaklık dikilmesi daha uygun görülmüştür¹⁴⁹.

8. Müttefik Orduların İkmalinde Ortaya Çıkan Sorunlar

Kendisini beklemediği bir savaşın içerisinde bulan Osmanlı Devleti için müttefik orduların ikmaline ilişkin üstlenilen sorumluluklar mevcut ikmal organizasyonlarının etkinlik limiti çerçevesinde pek çok zorluk ve tıkanmayı beraberinde getirmiştir. Söz konusu zorluk ve tıkanmalar, pek çok noktada merkezi yönetim ile tebeasını karşı karşıya getirmiş; yönetsel zafiyetlerle birlikte devletin kendi ordularını ikmalini de zorlaştırmıştır. Bununla birlikte imzalanan ittifak antlaşmasının aksine müttefik orduların Osmanlı Devleti'nin kanun, adet ve düzenlemelerine saygı göstermekteki başarısızlıkları yaşanan zorlukların derecesini arttırmıştır.

Müttefik orduların ağırlıklı olarak Rumeli Ordusu'nun ikmal bölgesi olan Gelibolu ve civarında konumlanması ve bu bölgeden beslenmesi kaynak tahsisatında önemli darboğazlar yaratmıştır. Bunun en somut örneği, Şumnu Ordusu için depolanan zahirenin bir tür yanlış anlama neticesinde müttefik ordulara tahsisi olmuştur. Söz konusu yanlış anlama müttefik ordular için gerekli zahirenin, sadece Gelibolu'dan temininin mümkün olamayacağı noktasında kaynaklanmıştır. Edirne Valisi'ne yazılan tahrirat ile Edirne Eyaleti'nden tedarik edilmesi talep edilen zahire, Şumnu Ordusu için depolanmış olan zahireden tertip edilerek Gelibolu'ya gönderilmiştir¹⁵⁰. Tahsisattaki bu hata Edirne Kaymakamı'nın yanlış anlamasından yahut zahire tedariki hususunda yazılan emrin tam olarak idrak edilememesinden kaynaklanmış olsa da zahire fiyatının günden güne artması ve savaş nedeniyle arzın azalması eksilen zahirenin yerine konulması amacıyla farklı bölgelerden yapılacak hububat alımını merkezi yönetim için Hazine ve üretici arasında tercih yapmak noktasında imkansız kılmıştır¹⁵¹.

Sayıları on binleri bulan stratejik bir yanılı içerisinde Gelibolu'ya çıkan ve Varna Limanı'ndan Kırım'a sevk olunana kadar geçen 5-6 ay süresince herhangi bir fiili çatışmaya girmeyen müttefik askerlerin Osmanlı topraklarında buldukları sürenin uzaması, kendileri için iâşe malzemesi sağlayan bazı sancak ve kazaların lojistik kapasitesini zorlamaya başlamıştır. Biga Sancak Meclisi'nden yazılan yazıda müttefik devletlerin Beşike Körfezi'ne demir atmalarından itibaren tüm ihtiyaçlarının Biga halkı tarafından karşılandığı fakat Biga'nın diğer livalarla kıyaslandığında ahalisinin fakir olduğu dolayısıyla yeni talepleri karşılamakta zorluk çektikleri, buna karşın ellerinden geleni yapmaya devam edecekleri ifade edilmiştir¹⁵². Bunun üzerine bölgenin birden fazla orduyu beslemeye yetmediği görülerek; müttefik ordu ihtiyaçlarının bir kısmının da Anadolu'dan tedarik edilmesi kararlaştırılmıştır. Fakat bu sefer de müttefik ordular için Anadolu'dan hayvan satın alınması ve bedellerinin Anadolu'da bulunan livaların emval sandıklarından karşılanması aynı bölgeden Anadolu Ordusu için de kaynak yaratılmaya çalışılıyor olması nedeniyle tıkanmaya neden olmuştur. Üstelik gerçekleştirilen alımlara karşılık yapılan havaleler planlanan ödemelerde karışıklığa sebebiyet vermiştir. Müttefik ordular için Konya Eyaleti'nden satın alınan hayvanlara karşılık Niğde Sancağı'nın emvali tahsis edilmişse de sancağın yıllık vergisinin Anadolu Ordusu için tahsis edilmiş olması nedeniyle Anadolu Ordusu'nun ikmaline ilişkin ödemeler geciktirilmek zorunda kalmıştır¹⁵³.

¹⁴⁶ BOA., İ. HR. 104 - 5115, lef. 1. ve lef. 2., 26 Kasım 1853.

¹⁴⁷ BOA., İ. HR. 135 - 6960, 12 Eylül 1856.

¹⁴⁸ BOA., A. AMD. 53 - 48, 31 Aralık 1854; BOA., İ. HR. 116 - 5695, 1 Ocak 1855.

¹⁴⁹ BOA., A. AMD. 73 - 34, 1856/57.

¹⁵⁰ BOA., İ. DH. 299 - 18876, 9 Nisan 1854.

¹⁵¹ BOA., MVL. 276 - 7, 21 Nisan 1854; BOA., A. MKT. UM. 157 - 2, 9 Mayıs 1854.

¹⁵² BOA., İ. DH. 298 - 18812, 18 Nisan 1854.

¹⁵³ BOA., A. MKT. NZD. 115 - 80, 21 Haziran 1854.

Müttefik orduların ikmaline ilişkin tedarik sürecinde sağlanan vergi muafiyeti ve neden olduğu vergi kaçaklığı, buna bağlı olarak mültezimlerle devlet arasında yaşanan anlaşmazlıklar, askerlerin ahalinin ekinlerine zarar vermesi, müttefik devletler adına malzeme tedariki ile görevlendirilen kişilerin ahaliyi ellerinde malı satmaya zorlaması ve kâr elde etmek isteyen satıcıların stokçuluk yapması Osmanlı sefer lojistiğinde müttefik orduların ikmaline yönelik çabaların neden olan diğer bazı tıkanma noktalarını oluşturmuştur. İngiliz ve Fransız sefaretları, satın alınacak iâşe ve levazımat maddelerine fevkalade suretiyle bakılarak hiçbir suretle vergi, navlun ve benzeri rüsumata konu edilmemesini istemişlerdir. Merkezi yönetim de bunu sağlayacak şekilde gerekli görülen yerlere emirnameler göndermiştir¹⁵⁴. Fakat bu muafiyetlerin bir sınırının olmaması ve cömertlik üzere bu tür şeylerin vergisiz ihracı bazı tüccarın müttefik askerler için diyerek vergi kaçırmaya neden olmuştur. Kaçakçılık nedeniyle gümrüklerin zarara uğraması, Merkezi Hazine'nin gelirlerini de olumsuz etkileyeceğinden, bunların önüne geçilmesi ve hesabının bilinmesi amacıyla Maliye Nezareti'nin tebligatı üzerine gümrük mültezimlerinden defter tutmalarını istenmiştir¹⁵⁵. Maliye Hazine-i Celilesi'nden ve Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî'den görevlendirilen memurlarla teşkil edilen özel komisyon vasıtasıyla da kaçakçılık olaylarının tetkikine karar verilmiştir¹⁵⁶.

Vergi muafiyeti hususu, Osmanlı yönetimi ile gümrük mültezimleri arasında da anlaşmazlıklara neden olmuştur. Müttefik ordular için gerekli görülen erzak ve eşyadan gümrük vergisi talep edilmemesi, genel bir uygulama olarak ele alınmıştır. İngiliz ve Fransız askerleri için Osmanlı memleketinden satın alınacak ve Avrupa'dan getirilip götürülecek eşya ve erzakın gümrük vergilerinin sonradan Hazine-i Celile tarafından ödenmesi kararlaştırılmıştır. Bazı tüccarın İngiliz ve Fransız askerleri için olmak gerekçesiyle gümrükten eşya geçirmesinin önüne geçilmesi amacıyla gelip gidecek eşyanın cins ve miktarının sefaretlar tarafından düzenlenen ilmühaberlerle gümrüklere bildirilmesi istenmiştir¹⁵⁷. Buna rağmen sağlanan gümrük muafiyeti nedeniyle gümrük mültezimlerinin yaklaşık 8 milyon kuruş zararı ortaya çıkmıştır. Gümrük mültezimleri söz konusu meblağı, tevkif etme yoluna gitmişlerse de Devlet, kesintiyi haklı bulmayarak derhal iadesini istemiştir. Maliye Nezareti tarafından önerilen %5 kar da mültezimler tarafından kabul görmemiştir. Hazine-i Celile'ye gelen mültezimler, yapılan tevkifatın 1,5 milyon kuruştan fazlasını veremeyeceklerini ifade etmişlerdir. Görüşmeler neticesinde yapılan kesintinin yarısının Hazine'ye teslim edilmesi ve yarısının ise mültezimlere terk edilmesi kararlaştırılmıştır¹⁵⁸.

Bir takım esnaf müttefik orduların ikmalinde savaş koşullarını fırsat bilerek, fahiş fiyat uygulamış veyahut stokçuluk yapma girişimlerinde bulunmuştur. Tahkikat neticesinde Gelibolu'ya çıkan müttefik askerlerin satın alacakları eşya ve erzak için bölge esnafının, yüksek fiyat talep ettiği ve ücretle kiralanan hamalların dahi normal fiyatın birkaç katını istediği belirlenmiştir. Satın alım ve nakliyatı yaşanan bu gibi sıkıntılar merkezi yönetimin duruma el koymasını gerektirmiştir. Bu amaçla; bölge halkına müttefik orduların Osmanlı Devleti'ne yardım etmek için kanlarını feda etmek üzere geldikleri hatırlatılarak, her türlü kolaylığın gösterilmesi istenmiştir¹⁵⁹.

Müttefik askerlerin gelmesiyle Gelibolu'da çok sayıda dükkân açılmıştır. Bu durum piyasanın ve dolayısıyla satılan gıda ürünlerinde güvenliğin kontrol edilemez hale gelmesine neden olmuştur. Nitekim Yunanlı bir esnaf kahveye horasan ve rom şarabın içine tizan katarak satmıştır. Bunun üzerine İngiliz askerlerinden 17 kişi, ölüm derecesinde hastalanmıştır. Durum, zabıtlar tarafından öğrenilince, satışı yapan Yunanlı esnaf yakalanmış ve kemikleri kırılıncaya kadar dayak atılarak sınır dışı edilmiştir¹⁶⁰.

Müttefik orduların ikmal sürecinde yaşanan bir diğer sorun da askerlerin ahalinin mahsulüne zarar vermeleri olmuştur. Hasardan doğan zararların yarısının mahalli mal sandıklarından ve diğer yarısının ise İstanbul'dan bölgeye gönderilecek mühendisin keşif ve tahkiklerinin ardından mahsul sahiplerine ödenmesi uygun görülmüştür. Sadece Gelibolu'da ortaya çıkan zarar yaklaşık olarak 200 bin kuruş tutarındadır. Zararın ziraî üretime ait olması ve aşar mülteziminin de bu ekinlerin zarar görmesinden dolayı; ziyanın karşılığı olan bedelin ekin sahiplerine ödenmesi ve öşrünün de ayrılarak mültezime verilmesi gerekli görülmüştür. Benzeri bir durumun Varna ve Silistre'de yaşanmaması amacıyla Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın talebi üzerine orakçılar görevlendirilmiştir¹⁶¹.

İkmal sürecinde yaşanan bir diğer tıkanma da müttefik devletler tarafından görevlendirilen tacirlerin adamlarının ahaliyi, ellerindeki malzemeleri ucuz fiyata satmaya zorlamalarından

¹⁵⁴ BOA., A. MKT. NZD. 113 - 25, 18 Aralık 1853; BOA., HR. SYS. 1349 - 56, 23 Temmuz 1854.

¹⁵⁵ BOA., İ. HR. 115 - 5605, 1 Kasım 1854.

¹⁵⁶ BOA., A. MKT. UM. 163 - 16, 1 Şubat 1854; BOA., A. MKT. NZD. 132 - 100, 21 Ocak 1855.

¹⁵⁷ BOA., HR. SYS. 1348 - 5, 20 Nisan 1854; BOA., A. MKT. NZD. 116 - 91, 15 Eylül 1854.

¹⁵⁸ BOA., A. MKT. MVL. 87 - 52, 19 Mayıs 1857; BOA., İ. MMS. 132 - 5664, 31 Temmuz 1858.

¹⁵⁹ BOA., A. MKT. NZD. 113 - 119, 5 Mayıs 1854.

¹⁶⁰ Ceride-i Havadis, Numara: 688, 16 Mayıs 1854.

¹⁶¹ BOA., A. MKT. MVL. 79 - 22, 29 Mart 1856; BOA., A. MKT. MVL. 70 - 17, 31 Aralık 1854; BOA., İ. MVL. 350 - 15259, 10 Mart 1856; BOA., Ayniyat, Defter No: 300, s. 187., 9 Ağustos 1854.

kaynaklanmıştır. Edirne Eyaleti'ne bağlı kasabalarda komisyoncu sıfatıyla dolaşan sekizer onar adamın ahaliden yüklü miktarda zahire satın aldığı ve devletin bu komisyonculara herhangi bir şekilde engel olunmaması dair irade verdiği, Edirne Valisi Bekir Rüstem Bey tarafından da belirtilmiştir. Savaşın başlaması ile birlikte zahire fiyatlarında artışlar görülmüştür. Dolayısıyla ordular için zahire tedarik ederken ahalinin elindeki yemeklik ve tohumluğun düşük bedel ile elden çıkarılmasının önüne geçilmesi gerekmiştir. Buna rağmen konsolos ve tacirlerin himayesine güvenen komisyoncular; zahire alımında türlü hilekârlıklarda bulunmuşlar ve kendilerine tanınan serbesti ile ahaliye zulmetme cesaretini göstermişlerdir. Ahali tarafından şikâyet gelmesi durumunda ise konsoloslar, komisyoncuları koruyarak tehditkar tavırlar takınmışlardır¹⁶².

Osmanlı Devleti açısından müttefik orduların ikmal sürecinin neden olduğu bir sorun da müttefik devlet para birimlerinin hangi değerler üzerinden işlem göreceği olmuştur. Gelibolu'ya çıkan müttefik askerler ahali ile gerçekleştirdikleri alışverişlerde İngiliz ve Fransız altını kullanmışlardır. Bu durum, İngiliz ve Fransız altınları ile Osmanlı kuruşu arasında bir oranın belirlenmesini zorunlu kılmıştır. Maliye Nazırı tarafından Meclis-i Valâ'ya verilen bir kıta tezkirede, sterlinin 120 ve frankın ise 95 kuruşa tedavül etmesinin uygun olmasına karşın ahalinin vergi ve yükümlülüklerine karşılık ödeyecekleri akçenin, devlet tarafından kararlaştırılan kur üzerinden gerçekleştirilmesi durumunda vergi tahsilatında büyük sıkıntılar ortaya çıkacağı ifade edilmiştir. Bunun önüne geçmek amacıyla 3 ay süre ile sterlin ve frankın cari fiyatları üzerinden tedavül etmesi kararlaştırılmıştır. Şumnu, Varna ve bu askerlerin bulunacakları diğer bölgelerde de aynı usulün benimsenmiştir. Fakat müttefik askerlerin Varna'ya sevk edilmeleri ile birlikte Fransız altınının 3 ay süreyle carî fiyat üzerinden tedavül etmesi, Hazine'de açığın artmasına yol açmıştır¹⁶³. İstanbul'dan gönderilen istikraz altınlarının gerçek değerinin 90 kuruş olduğu ve Varna'ya 98 kuruş üzerinden gönderilmesi durumunda, vergi tahsilatı sırasında ahaliden yine 98 kuruş üzerinden alınması gerekeceği, bunun ise hem para konusunda Hazine'nin daha önce benimsemiş olduğu usulün terki anlamına gelecek, hem de bazı zorlukların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Altınların 90'ar kuruş üzerinden tedavül etmesi durumunda ise Hazine'nin zarar edeceği aşikâr görülmüştür. Bununla birlikte 100 kuruşluk bir şeyin 90 kuruşa satın alınması yani satın alınan şeyin altının fiyatına denkleştirilmesi ve böylece zahirenin satın alımında kullanılması, Hazine'ye zarar vermeyeceğinden bu altınların sadece bu gibi satın alımlarda kullanılması uygun görülmüştür¹⁶⁴.

Müttefik orduların ikmalinde ortaya çıkan bir sorun da hesap birimleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanmıştır. Bu sorunun meydana gelmesinde, müttefik askerler tarafından görevlendirilen teslim alma memurunun yabancı dil bilmemesi de etkili olmuştur. Ordular için satın alınan erzak ve eşyanın ilgili memura teslimi sırasında kantar ve libre hesabı uygun şekilde yapılamadığından 22.100 kuruş zarar meydana gelmiştir. Benzer şekilde Selimiye'den odun ve kömür alımında müttefik ordu memurları, 176 kıyye olarak hesaplanan bir çekiye kendi usullerince 160 kıyye olarak hesap ederek zarara sebebiyet vermişlerdir. Zararın yanlış hesap nedeniyle ortaya çıktığı müttefik ordu komiserleri tarafından da kabul edilmiş ve zarar karşılığında bir senet verilmişse de senedin tahsili gerçekleştirilememiştir. Dolayısıyla söz konusu açık Hazine tarafından üstlenilmiştir¹⁶⁵.

Sonuç

Bölgesel çıkar çatışmalarının 19. yüzyılın başında Metternich Sistemi'nin ortaya koyduğu statükonun devamını imkansız hale getirdiği bir uluslararası konjonktürün ürünü olan Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti açısından gerek askeri gerekse iktisadi anlamda Tanzimat'ın kurumlarının tam olarak yerleştirilemediği bir döneme rastlamıştır. Rusya tarafından izlenen yayılcı politikanın kendi bölgesel çıkarlarını tehdit etmesi üzerine İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa girmiştir. İmzalanan ittifak antlaşmaları gereğince Osmanlı ülkesine sevk edilen müttefik orduların ikmalî, Osmanlı Devleti tarafından üstlenilmiştir. 17. yüzyılın sonu ile birlikte giderek daralan coğrafi sınırları nedeniyle azalan kaynak üretme kapasitesine ve sağlanan imtiyazlar neticesinde halkı üzerindeki sınırlanan meşruyetine karşın Devlet, savaş sanatındaki geleneksel tecrübesi sayesinde oluşturduğu komisyonlar vasıtasıyla müttefik orduların ikmaline ilişkin sorumluluklarını büyük ölçüde başarıyla yerine getirebilmiştir.

Devlet'in itibarı ve müttefik orduların yardım amacıyla geldikleri düsturuna bağlı olarak girişilen ve barınmadan işeye, mühimmat ve levazımat tedarikinden sıhhi desteğe kadar genişleyen ikmal seferberliği, müttefik orduların stratejik hatalarına da bağlı olarak türlü zafiyet ve yetersizliklere de neden olmuştur. Bunda müttefik devletlerin Osmanlı ikmal sistemini kendi lehlerine zorlamaları da etkili olmuştur. Herhangi

¹⁶² BOA., A. MKT. UM. 255 - 2, 29 Eylül 1856.

¹⁶³ BOA., İ. MVL. 304 - 12511, 22 Nisan 1854; BOA., Ayniyat, Defter No: 300, s. 136., 12 Haziran 1854; BOA., Ayniyat, Defter No: 300, s. 140., 19 Haziran 1854.

¹⁶⁴ BOA., Ayniyat, Defter No: 300, s. 148, 24 Haziran 1854.

¹⁶⁵ BOA., İ. MVL. 377 - 16537, 12 Temmuz 1855.

bir askerî çatışmaya girmeden uzun süre cephe gerisinde bekleyen müttefik birlikler, Ömer Paşa'nın Silistre kuşatması nedeniyle gerçekleştirdiği çağrı üzerine Rumeli Cephesi'ne intikal etmişse de burada da pasif pozisyonlarını muhafaza etmişlerdir. Bu durum, savaş gibi olağanüstü bir durum altında içerisinde bulunduğu sosyal, siyasi ve iktisadi koşullar itibarıyla kısıtlı imkânlarıyla savaş yapma başarısı gösteren Osmanlı Devleti için büyük bir israf kaynağı olmuştur.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde müttefik orduların Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında savaşa dahil olmaları, savaşın neticesi açısından olumlu sayılabilecek olmasına karşın Osmanlı savaş lojistiği üzerindeki etkileri bakımından oldukça tahrip edici olmuştur. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve 1829 Savaşı'nın neden olduğu kayıpları telafi edemeden kendisini yeni bir savaş içerisinde bulan ve savaş nedeniyle tüm kaynaklarını seferber etmek zorunda kalan Devlet, müttefik ordulara ilişkin ikmal faaliyetlerinin askeri kaynak tahsisatı üzerindeki bozucu etkisi nedeniyle iktisadi ve beşeri kaynakları üzerindeki kontrolünü kaybetmiştir. Uzun vadede değerlendirildiğinde bu durum, Kırım Savaşı'nı takip eden dönemde Osmanlı Devleti'ni dağılmaya götüren süreç içerisinde önemli bir etkidir.

KAYNAKÇA

1- **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)** (Arşiv belgelerinin referans numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.)

2- **Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi (ATASE)**

ATASE., No: 4 - 43 - 10 - 31.

ATASE., No: 6 - 17 - 6, 10 Ocak 1856.

ATASE., No: 9 - 6 - 2, 3 Haziran 1854

ATASE., No: 9 - 6 - 1 - 1, 1 Haziran 1854

ATASE., No: 9 - 6 - 1 - 2.

ATASE., No: 9 - 6 - 3.

ATASE., No: 9 - 6 - 8, 6 Mayıs 1854

ATASE., No: 9 - 6 - 8 - 1.

3- Gazeteler

Ceride-i Havadis

Takvim-i Vekayi

4 - Kitap, Makale ve Basılı Diğer Eserler

AKSAN, Virginia (2007). "The Ottoman Military and State Transformation in a Globalizing World", *Comparative Studies of South Asia, Africa and Middle East*, C. 27, S. 2, s. 259-272.

AKSAN, Virginia (2010). *Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri, 1700 - 1870*, Çeviren: Gülçaglı Güven, İş Bankası Kültür Yayınları.

ANDERSON, Olive (1964). "Great Britain and the Beginnings of the Ottoman Public Debt, 1854 - 55", *The Historical Journal*, S. 7, s. 47-63.

BADEM, Candan (2010). *The Ottoman Crimean War: 1853 - 1856, (Ottoman Empire and Its Heritage)*, Leiden, Boston: Brill Academic Publishers.

BESBELLİ, Saim (1977). *1853 - 1856 Osmanlı - Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekati*, Genelkurmay Basımevi.

BURRITT, Elihu (1855). *The Yearbook of the Nations for 1855*, Oxford University Book Collection, London.

CEZAR, Mustafa (1972). *Mufassal Osmanlı Tarihi*, C. 6, İskit Yayını, İstanbul.

ÇAVLI, Emin Ali (1957). *Kırım Harbi*, Hilmi Kitabevi, İstanbul.

DAĞLAR, Oya (2004). "Kırım Savaşı'nda Orduların Sağlık Durumu ve Bir Belge", *Tıp Tarihi Araştırmaları*, S. 12, İstanbul, s. 41-58.

FONTMAGNE, de La Baronne Durand (1977). *Kırım Harbi Sonrasında İstanbul*, Çeviren: Gülççek Soytürk, Tercüman Yayınları, İstanbul.

FEVZİ (1927). *1853 - 1856 Türk Rus Harbi ve Kırım Seferi*, Devlet Matbaası, İstanbul.

FİGES, Orlando (2012). *Kırım: Son Haçlı Seferi*, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları.

HAYRİ, Salih (1988). *Kırım Zafernamesi*, Hayrabat, Hazırlayan: Necat Birinci, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

HORNBY, Lady Emelia Bthyna (2007). *Kırım Savaşı Sırasında İstanbul*, Çeviren: Kerem Işık, Kitap Yayınevi, İstanbul.

KARAYAMAN, Mehmet (2008). "Kırım Harbinde Sağlık Hizmetleri, 1853 - 55", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 59-75.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat (1976). *Osmanlı - İngiliz İktisadi Münasebetleri (1838 - 1850)*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.

MARX, Karl ve Friedrich Engels (1977). *Doğu Sorunu (Türkiye)*, Çeviren: Yurdakul Fincancı, Sol Yayınları, Birinci Baskı.

ÖRENÇ, Ali Fuat (2007). "Kırım Harbi Deniz Savaşları", *Savaşın Barışa 150. Yılında Kırım Savaşı ve Paris Antlaşması Bildiriler*, 22-23 Mayıs 2006, İ.Ü.E.F. Tarih Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul.

ÖZCAN, Besim (1997). *Kırım Savaşı'nda Mali Durum ve Tebeanın Harp Siyaseti 1853 - 1856*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, No: 844.

POOLE, Stanley Lane (1959). *Lord Stratford'un Türkiye Anıları*, Çeviren: Can Yücel, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 11, TTK Basımevi, Ankara.

SLADE, Adolphus (2002). *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları*, Çeviren: Candan Badem, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ŞAHSUVAROĞLU, Bedi (1965). "Kırım Harbinde İstanbul Hastaneleri", *Hayat Tarih Mecmuası*, C. 2, S. 10.

ŞİROKORAD, Aleksandr Borisovic (2009). *Rusların Gözünden 240 Yıl Kırın Kırana Osmanlı - Rus Savaşları, Kırım, Balkanlar, 93 Harbi ve Sarıkamış*, Çeviren: Nergize Turaeva, Selenge, Tarih Dizisi, İstanbul.

TERZİOĞLU, Arslan (1991). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hastaneler, Kırım Harbi Esnasında Osmanlı Hastaneleri ve Dünya Hastaneciliğine Etkileri", *Toplum ve Tarih Dergisi*, C. 15, S. 85.

Türk Tarih Kurumu, Y. 119., *Kırım Harbi Hakkında Ruzname*, Anonim, 2 Safer 1270 - 5 Şaban 1271.

TÜRKGELDİ, Ali Fuat (1987). *Mesail-i Mühimme-i Siyasiye*, C. 1, Hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, TTK, Ankara.

YILDIZ, Gültekin (Ed.) (2013). *Dünya Savaş Tarihi: Osmanlı Askeri Tarihi, Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri 1792 - 1918*, Timaş Yayınları, İstanbul.